

Úloha základní školy při prevenci sociálně patologických jevů

Tatiana Hromková

Bakalářská práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tatiana HROMKOVÁ**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Úloha základní školy při prevenci sociálně patologických jevů**

Zásady pro vypracování:

Stanovení vize bakalářské práce

Stanovení hlavního a dílčích cílů práce

Předprojektová příprava

Studium odborné literatury a dostupných inf.zdrojů souvisejících s problematikou tématu

Plán projektu-vymezení základních pojmů, začlenění prim.prevence do ŠVP, organizace

a řízení prim.prevence, zásady a cíle, náměty činností

Zpracování teoretické části jako východiska pro navazující praktický výzkum

Příprava, ověření a realizace výzkumu

Zpracování získaných dat, vyhodnocení výzkumu

Zhodnocení, závěr

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Tyšer, J. Školní metodik prevence

Poradenské centrum pedagogicko-psychologické poradny. Metodika prevence sociálně patologických jevů

Pedagogové proti drogám. Program preventivních aktivit uplatňovaných ve školách a školských zařízeních

Bártová, J. Prevence není nikdy dost

Nešpor, K. a kol. Zásady efektivní primární prevence

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Pavla Valachová

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

18. února 2009

Termín odevzdání bakalářské práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 18. února 2009

L.S.

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 13.5.2009

Barbara Horová

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělává zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být až nejmeně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisk, opisy nebo rozmnožování.

(3) Písař, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li někdo za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají na obvyklých podmínkách právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez věcného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ústanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li zejména jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

V bakalářské práci se zabývám tématem primární prevence sociálně patologických jevů. Cílem práce je objasnit úlohu základní školy v primární prevenci.

V úvodu teoretické části se věnuji charakteristice některých, nejčastěji se vyskytujících sociálně patologických jevů na základní škole a důvodům, proč má primární prevence na základní škole být. Následně popisuji její začlenění do školních vzdělávacích programů, systém organizace a řízení, její zásady a cíle. V závěru teoretické části shrnuji úlohu základní školy v primární prevenci a v příloze uvádím náměty hodin věnovaných výchově proti závislosti z mé pedagogické praxe.

V praktické části se zabývám analýzou výskytu některých sociálně patologických jevů na konkrétní škole a využitím získaných informací při návrhu potřebných změn v Minimálním preventivním programu.

Klíčová slova: sociálně patologické jevy, primární prevence, Minimální preventivní program, školní metodik prevence.

ABSTRACT

I deal with the primary social-pathologic phenomena prevention in this bachelor thesis. The aim of this study is to explain the position of basic school in primary prevention.

I describe the most frequent types of social- pathologic phenomena at basic schools and the reasons, why the prevention at basic schools is important in the introduction of the theoretical part of my thesis. The inclusion of prevention measures into the school educational programmes follows, the systems of organization and control, principles and targets. I evaluate the position of basic school in primary prevention and I involved the examples of lessons from my pedagogical experience and I also describe the educational measures targeted on anti drugs prevention in the final theoretical part.

I analyse the social pathologic phenomena existing at concrete school and the utilisation of gained information in necessary changes in minimal program of prevention design in the practical part.

Keywords: social-.pathologic phenomena, primary prevention, minimal program of prevention, school methods of prevention.

Poděkování

Děkuji tímto Mgr. Pavle Valachové, PhD. za odborné vedení, cenné rady, připomínky a pomoc, kterou mi poskytla při vypracování bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	14
1.1 PREVENCE A PRIMÁRNÍ PREVENCE.....	14
1.1.1 Nespecifická primární prevence.....	15
1.1.2 Specifická primární prevence.....	15
1.2 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY	15
1.2.1 Záškoláctví.....	15
1.2.2 Agrese a šikana.....	16
1.2.3 Delikvence a kriminalita.....	17
1.2.4 Užívání návykových látek – závislosti	18
2 DESET DŮVODŮ PRO PRIMÁRNÍ PREVENCI VE ŠKOLE	21
3 POSTUPY V OBLASTI PRIMÁRNÍ PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ U ŽÁKŮ NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE	26
3.1 ZAČLENĚNÍ PRIMÁRNÍ PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ U ŽÁKŮ DO ŠKOLNÍCH VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMŮ	26
3.2 SYSTÉM ORGANIZACE A ŘÍZENÍ PRIMÁRNÍ PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ U ŽÁKŮ	28
3.3 MINIMÁLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM	30
3.4 ZÁSADY EFEKTIVNÍ PRIMÁRNÍ PREVENCE.....	31
3.5 CÍLE EFEKTIVNÍ PRIMÁRNÍ PREVENCE	33
4 ÚLOHA ZÁKLADNÍ ŠKOLY V PRIMÁRNÍ PREVENCI SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ	34
4.1 PREVENCE ŠIKANY	36
4.2 PREVENCE ZÁŠKOLÁCTVÍ	36
4.3 PREVENCE DELIKVENCE	37
4.4 PREVENCE NÁVYKOVÝCH LÁTEK.....	37
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	39
5 PROJEKT VÝZKUMU	40
6 TÉMA: SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY U ŽÁKŮ ZÁKLADNÍ ŠKOLY	41
6.1 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	42
6.2 TYP VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	42
7 DOTAZNÍK.....	44

7.1	ZPRACOVÁNÍ VÝSLEDKŮ	44
7.2	VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	44
7.3	POTVRZENÍ ČI VYVRÁCENÍ HYPOTÉZ.....	55
7.4	ZÁVĚR – ANALÝZA SITUACE NA NAŠÍ ŠKOLE A NÁVRH ZMĚN	56
	ZÁVĚR	57
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	58
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	60
	SEZNAM GRAFŮ	61
	SEZNAM PŘÍLOH.....	62

ÚVOD

„Člověka charakterizuje mimořádná plastičnost. Na rozdíl od živočichů vybavených k životu určitým způsobem a přizpůsobených pro určité prostředí, může člověk žít mnoha různými způsoby a v nejrozmanitějších prostředích, pro každé z nich se však musí tento způsob života nejprve naučit, tj. tvořivě převzít jako kulturu od své rodiny a společnosti“. (Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, 2001. s. 7)

Žijeme v uspěchané době, lidé jsou vystaveni řadě náročných situací, změn a konfliktů, které působí na celou osobnost člověka ať už v pozitivním nebo negativním smyslu. Narůstají problémy spojené se životním stylem. V důsledku toho v celém světě, a tedy i v naší republice, vzrůstá násilí, agresivita, kriminalita. Naše hlavní „rekreační drogy“ – alkohol a tabák, které se staly běžnou součástí životního stylu velké části populace, významně ovlivňují společenské procesy a kvalitu vztahů mezi lidmi.

Kouření cigaret bývá příčinou milionů předčasných úmrtí na celém světě. Vznik závislosti na návykových látkách zapříčiňuje řadu lidských tragedií a zmařených životů.

V boji proti sociálně patologickým jevům je třeba proto vedle represivních opatření a léčby klást důraz také na účinnou prevenci. Mladí lidé jako cíl preventivního působení tvoří skupinu, které musí být věnována zvláštní pozornost. Věkové rozmezí 10 -18 let je velmi rizikové a pravděpodobnost setkání s kterýmkoliv patologickým jevem je u této mládeže velmi vysoká. Jsme-li v tomto časném věku schopni poskytovat preventivní vzdělání a poradenské služby, můžeme snížit potenciál problémů. Významné postavení v preventivních systémech zaujímají školy a školská zařízení, neboť většina mladých lidí, která je navštěvuje, se stává přímým objektem preventivního působení.

Již téměř 30 let učím na menší vesnické škole. Zním téměř všechny žáky od 1. do 9. třídy. V letošním školním roce mi byla přidělena funkce metodika prevence. Stála jsem před těžkým úkolem, co všechno tato funkce obnáší, jak zmapovat problematiku sociálně patologických jevů a vytvořit účinný preventivní program, s kým spolupracovat, kde hledat pomoc.

Proto jsem si dala za cíl mé bakalářské práce analyzovat dosavadní prevenci ve škole, zjistit, co nejvíce ohrožuje žáky naší školy a na základě toho navrhnout změny, které povedou k účinné prevenci. Pro získání informací jsem použila metodu standardizovaného dotazníku.

Při vypracování bakalářské práce jsem vycházela z metodických pokynů vládních dokumentů a odborné literatury zabývající se problematikou sociálně patologických jevů. V úvodní části uvádím charakteristiku nejčastěji se vyskytujících sociálně patologických jevů na základní škole. Za důležité jsem považovala uvést důvody, proč je primární prevence v základní škole potřebná. Dále se zaměřuji na začlenění primární prevence do školních vzdělávacích programů, na její organizaci a řízení, zásady a cíle.

Tato práce je zaměřena na nejčastější způsoby návykového chování a závislostí. Cílem je na základě doporučených postupů vysvětlit úlohu školy v boji proti sociálně patologickým jevům mezi dětmi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Celým textem se bude prolínat problematika prevence sociálně patologických jevů, a proto následně přibližuji obsah používaných termínů.

1.1 Prevence a primární prevence

Slovo „prevence“ je latinského původu. Znamená opatření učiněná předem, včasnou obranu nebo ochranu.

K upřesnění pojmu primární prevence využiji definici podle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

„Primární prevencí v nejširším pojetí lze nazvat všechny aktivity a činy, které mají za cíl změnit názory, postoje a chování lidí tak, aby u nich nedošlo ke vzniku daného nežádoucího jevu (vzniku závislosti na návykových látkách, kriminálního chování, rasismu atd.)“
(Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2007. s. 15)

Primární prevence je zaměřena proti nežádoucím jevům, které mohou děti a mládež ohrožit, pokouší se o výchovu ke zdravému životnímu stylu, osvojení pozitivního sociálního chování. Jejím úkolem tedy není vymýtit sociálně patologické jevy, nýbrž je dostat pod kontrolu, regulovat je, pokusit se zamezit jejich vzniku a šíření.

Oblast primární prevence je vymezena metodickým pokynem k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. Tento pokyn platí od 7. listopadu 2007. Vymezuje základní terminologii, začlenění primární prevence do školních vzdělávacích programů, popisuje systém organizace a řízení primární prevence sociálně patologických jevů u žáků, popisuje minimální preventivní program a doporučené postupy při výskytu rizikových forem chování u dětí a mládeže.

Metodický pokyn rozlišuje nespécifickou a specifickou primární prevenci.

1.1.1 Nespecifická primární prevence

Nespecifickou primární prevencí sociálně patologických jevů rozumíme přirozeně pozitivní působení na děti a mládež např. prostřednictvím nabídky volnočasových aktivit, výchovy ke zdravému životnímu stylu a osobnostně sociálnímu rozvoji.

1.1.2 Specifická primární prevence

Specifická primární prevence sociálně patologických jevů je zaměřená na předcházení a snižování konkrétních rizik. Její náplní jsou veškeré programy a činnosti tématicky specifické a orientované na konkrétní sociálně patologické jevy. Rozděluje se na:

1. všeobecnou prevenci (oslovuje širší veřejnost bez ohledu na míru výskytu rizik)
2. selektivní prevenci (zaměřena na jedince s předpokladem k rizikovému chování)
3. indikovanou prevenci (orientuje se na jednotlivce a skupiny s vyšší mírou rizikových faktorů).

1.2 Sociálně patologické jevy

Prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy zahrnuje především aktivity v oblastech prevence záškoláctví, agrese a šikany, delikvence a kriminality, užívání návykových látek (tabák, alkohol, omamné a psychotropní látky), patologického hráčství.

1.2.1 Záškoláctví

Podle Vágnerové (2002) je záškoláctví jev, kdy se žák úmyslně, bez omluvitelného důvodu a bez vědomí, popř. souhlasu rodičů nezúčastňuje vyučování a zdržuje se mimo domov. Má zpravidla souvislost se školní neúspěšností žáka, bývá spojeno s negativním postojem ke škole, s nepřijetím normy pozitivního hodnocení vzdělání, ale může být i reakcí na prospěchové selhání. Někdy jej lze charakterizovat jako komplex obranného jednání, jehož cílem je

vyhnout se nepříjemnosti, která je dána buď konfrontací neúspěšného dítěte s lépe prosperujícími spolužáky nebo požadavky učitele na práci dítěte.

1.2.2 Agrese a šikana

Původ slova šikana vychází z francouzského slova „chicane“, což v překladu znamená zlomyslné obtěžování, týrání, pronásledování. Definice šikany je mnoho.

„Šikanu lze definovat jako násilné ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a nemůže se účinně bránit.“ (Vágnerová, 2002, s. 283)

Podle Vágnerové (2002) mezi základnější znaky typické pro šikanu patří úmysl ublížit druhému psychicky či fyzicky. Útočníkem může být jedinec nebo skupina. Incidentsy se opakují. Síly mezi útočníkem a obětí bývají v nepoměru. Podle Koláře (2001) lze odlišit pět kvalitativních rozlišných stádií.

1. Ve třídě se nachází jedinec, který má nízký sociometrický status, je z různých důvodů neoblíbený. Pokud pedagog nevnímá dostatečně vztahy mezi žáky a cíleně s nimi nepracuje, může vzniknout tendence k agresi vůči tomuto jedinci. Tento tlak bývá zpočátku nepřímý – jde o tzv. ostrakizování.
2. Postupně může dojít k přitvrzení manipulativního a násilného chování, v této fázi se objevuje fyzická agrese – tzn. ranná podoba šikanování. Směr, jakým se bude toto šikanování ubírat, závisí na psychologických zdrojích imunity skupiny vůči násilí páchanému na slabším jedinci tzn. na míře profesionálních postojů. Někde tato forma šikany již neprojde, jinde se práh tolerance k tomuto druhu násilí zvyšuje.
3. Třetí fáze je klíčovým momentem celé skupinové dynamiky šikanování. V této fázi se rozhoduje o dalším průběhu celého procesu. Vytváří se tzv. úderné jádro a šikana se stává systematickou.
4. Ve čtvrté fázi již většina skupiny přijímá normy agresorů. U členů skupiny dochází k vytvoření alternativní pseudoidentity, která je konformní s normami vůdců.
5. V posledním stádiu jsou normy agresorů přijaty nebo respektovány všemi nebo téměř všemi členy skupiny a dochází k úplnému nastolení totalitní ideologie šikanování.

1.2.3 Delikvence a kriminalita

Delikvence je pojem právní a zahrnuje takové formy poruch chování, které přichází do konfliktu se zákonem. V případě delikvence mladistvých jde o páčání trestných činů do patnácti let věku. Mezi nejčastější případy patří krádeže, násilí, destruktivní chování, vandalismus, sprejerství. Na delikvenci mají vliv faktory psychologické (intelekt, citová a morální složka), sociální (rodina, přátelé, škola, parta) a biologické (vývojové zvláštnosti). Za nejvýznamnější příčinu je považována rodina. Pokud neplní svoji funkci, dítě zpravidla strádá, prožívá zklamání. Může být ohroženo uspokojování jeho potřeb. Hůře se orientuje v mezilidských vztazích, nedokáže se uplatnit nebo sebe prosadit jiným způsobem. Útočiště pak může najít v nevhodné partě.

Podle Mühlpachra (2001) můžeme v páčání trestné činnosti mládeže nacházet určité charakteristické znaky, kterými jsou například:

Výběr předmětu úkolu je určován jiným hodnotovým systémem, než u dospělých.

Trestná činnost je častěji páčána se spolupachateli a ve skupině.

Příprava trestné činnosti je nedokonalá, obvykle schází prvek plánování, častá je i nedostatečná příprava vhodných nástrojů ke spáčení trestného činu.

Chování mladistvých pachatelů se vyznačuje neúměrnou tvrdostí, která se projevuje devastací, ničením předmětů a znehodnocováním zařízení.

Konání mladistvých pachatelů je poznamenáno nedostatkem vědomostí a schopností při překonávání překážek, mnohdy je použito neúměrných prostředků k dosažení cíle. Na páčání trestné činnosti mladistvých má značný vliv alkohol, případně jiná návyková látka, která zvyšuje agresivitu, nekoordinovanost pohybů a podporuje nepřiměřené reakce na vnější podněty.

Mladiství pachatelé jednají více emotivně než rozumově, trestná činnost je páčána ve většině případů živelně pod vlivem momentální situace. Při opakování trestné činnosti se vyskytují specifické znaky z předcházející trestné činnosti.

Při získávání alibi se mladiství pachatelé orientují na osoby ze skupiny, do níž patří. O přípravě, ale i spáčení trestné činnosti, se pachatelé rádi svěřují členům své skupiny. Pachatelé často odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim vzhledem k věku líbí. Věci získané trestnou činností skupinou mladistvých, jsou velmi brzy rozdělovány mezi

její členy. Při rozdělování je patrná hierarchie ve skupině a podíl na spáchané trestné činnosti. Finanční prostředky se zpravidla utrácejí ve skupině. Některé znaky způsobu spáchání trestné činnosti vyplývají ze somatických znaků pachatele.

Matoušek (1996) ve své knize pojednává o tom, že delikvence je dědičná, což vyplývá ze zkoumání jednovaječných a dvojvaječných dvojčat a ze studií adoptivních dětí. Jako další důležitý faktor pro delikventní chování uvádí syndrom hyperaktivity a to, že výzkumy opět prokazují dědičnost hyperaktivního chování. Matoušek se také zmiňuje, že kriminalita je častějším jevem u nemanželských dětí a u dětí velmi mladých matek.

1.2.4 Užívání návykových látek – závislosti

Mezinárodní klasifikace nemocí (2002) definuje závislost následovně: *“Skupina fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek má u daného jedince mnohem větší přednost než jiné jednání, kterého si kdysi cenilo víc“.*

Pokorný (2002) mluví o patologických závislostech, které rozdělují na drogové a nedrogové. Mezi látky způsobující patologické závislosti řadí nikotin, kofein, alkohol a nelegální drogy. Jako nedrogové závislosti uvádí závislost na sexu, patologické přejídání, bulimii, závislost vztahující se k informačním technologiím jako jsou počítač, internet a počítačové hry, závislost na televizi, gamblerství a také závislost na mobilních telefonech.

Školní prevence bývá nejčastěji zaměřena na protidrogovou výchovu. S těmito jevy se totiž škola setkává nejčastěji a musí být na ně připravena. Jedná se především o kouření cigaret, pití alkoholických nápojů a v poslední době také častěji experimentování s marihuanou.

Drogová závislost

Drogová závislost (podle WHO) je psychický a někdy i fyzický stav, vyplývající ze vzájemného působení mezi živým organismem a drogou, charakterizovaný změnami chování a jinými (dalšími) reakcemi, které vždy zahrnují nutkání brát drogu, a to stále nebo pravidelně pro její psychologické účinky a někdy i proto, aby se zabránilo nepříjemnostem vyplývajícím z její nepřítomnosti.

K užívání psychotropních látek může vést potřeba vyřešit osobní problémy, uniknout stresovým situacím, uvolnit zábrany, uniknout ze stereotypu, získat inspiraci, potřebu být akceptován skupinou.

Závislost se projevuje na úrovni psychické, sociální a fyzické. Některé látky vyvolávají psychickou závislost, jiné fyzickou, některé kombinaci všech.

Psychická závislost se projevuje jako přání užívat drogu, jako touha po opakování zážitku. Sociální závislost je vyvolána prostředím, skupinou, ve které se látka užívá, než látkou samotnou. U fyzické závislosti jde o stav organismu, vzniklý zpravidla dlouhodobým užíváním drogy, stav, kdy nepřítomnost drogy v organismu vyvolá abstinenčními příznaky (pocení, třes, bolesti hlavy, únavu, nespavost, zvracení).

Drogy lze dělit z několika hledisek, např. na drogy legální, které lze běžně koupit, a které společnost toleruje. A na drogy nelegální, jejichž držení a výroba je trestná.

Jindy se můžeme setkat s dělením na tzv. drogy měkké a tvrdé. Z hlediska účinků na lidský organismus lékaři rozlišují drogy aktivní a uklidňující. Aktivní, stimulační drogy (stimulacia) působí na organismus povzbudivě. Sem patří konopné drogy (hašiš a marihuana), amfetaminy (eastany, speed), halucinogeny (LSD, lysohlávky), kokain. Uklidňující drogy (sedativa) mají utišující účinek. Sem patří heroin, další opiáty (morfin), benzodiazepany a barbituráty – prášky na spaní, léky tišící bolest. Jiné dělení rozlišuje drogy přírodního původu a uměle vyrobené.

Alkoholová závislost

Alkohol je z návykových látek rozšířený nejvíce a společnost jej také hodně toleruje. Je často snadno dostupný a tím pro děti a mládež nejvíce nebezpečný.

S pitím alkoholu se děti setkávají od narození doma u svých nejbližších. Většina rodin slaví narozeniny, i ty dětské, přípitkem alkoholu.

Charakteristickým projevem syndromu závislosti na alkoholu je touha přijímat alkohol.

Podle Mühlpachra (2001) se definitivní diagnóza stanovuje tehdy, pokud během roku došlo ke třem nebo více z následujících jevů – znaků závislosti. Jedinec pocítuje silnou touhu nebo potřebu přijímat alkohol. Má potíže v kontrole přijímání alkoholu, a to pokud jde o začátek a ukončení nebo množství pití alkoholu. Vyžaduje vyšší dávky, aby se dosáhlo účinků

původně vyvolávaných nižšími dávkami alkoholu. Postupně zanedbává jiná potěšení nebo zájmy ve prospěch přijímání alkoholu a zvyšuje množství času k získání nebo přijímání alkoholu nebo k zotavení se z jeho účinků. Pokračuje v užívání i přes jasný důkaz zjevně škodlivých následků.

Alkohol se především pro mladistvé stává „přestupní, látkou ještě k silnější droze.

Tabakismus

I tabák patří mezi návykové drogy. Účinnou látkou tabáku je alkaloid nikotin. Na centrální nervstvo působí dráždivě, zvyšuje reflexní dráždivost. Podle Pokorného (2001) se otrava nikotinem v důsledku narušení funkce vegetativního systému projevuje bolestí, pocením, úzkostí, pocitem ošklivosti, závratěmi, zvracením, průjmami. Při chronické otravě bývá především úporná nespavost, deprese, nechutenství, úzkost, oslabení paměti a snížená schopnost soustředění. S kouřením souvisí nemoci jako žaludeční vředy, chronický zánět dýchacích cest, poruchy tepové frekvence, snižuje se potence a objevují se komplikace v době těhotenství.

Děti začínají kouřit z různých důvodů. Některé si přejí být nezávislé, jiné protože kouří jejich přátelé. Nebo proto, že jim to zakazují rodiče. Někdy si berou za vzor populární osoby. Kouřící rodiče a především sourozenci mají velký vliv, stejně jako reklama na tabákové výrobky. Děti s kouřením často experimentují a domnívají se, že mohou přestat, kdykoliv budou chtít. Kouření je však silně návykové.

Patologické hráčství

Závislost na hazardních hrách se dotýká širokého věkového spektra osob. První rizikové období je už to, když velmi malý školák tráví mnoho hodin u počítačových her a není schopen se od této činnosti odtrhnout.

Do této skupiny nazývané souhrnně „gamblerství“ řadíme nejen hru na hracích automatech, ale také karetní hry, sportovní sázky nebo návštěvy kasin.

2 DESET DŮVODŮ PRO PRIMÁRNÍ PREVENCI VE ŠKOLE

Položme si pár otázek. K čemu je veškeré preventivní opatření? Jak to udělat, aby takové aktivity k něčemu byly? Co může v této oblasti udělat učitel?

Prevence má smysl

Mnoho učitelů se k prevenci staví jako k něčemu zbytečnému a bez efektu („není to nikde vidět“). Problémy se mají údajně řešit, až když na ně dojde. Pro mnohé z učitelů jsou hmatatelným preventivním opatřením pouze kázeňské prostředky, vyplývající ze školního řádu.

Tak jako je prevence dlouhodobá záležitost, je i její efekt patrný převážně ve vzdálenějším horizontu. Její výsledky nelze známkovat, třídit a jednoduše popsat, není možné ani očekávat standardizované výstupy chování. Ovlivňujeme především osobnost člověka, ne jeho znalosti a dovednosti. Pro reálný život a adaptaci ve společnosti je nezbytné znát rizika spojená s nežádoucím chováním sebe sama i ostatních, předcházet jim a popřípadě se s nimi úspěšně vyrovnat.

Dítě, které se ve škole naučí vhodným komunikačním dovednostem, bude v budoucnu lépe řešit např. partnerské neshody.

Něco umět, něčemu porozumět, vědět o něčem je vždy lepší, než si s něčím nevědět rady a nechat se tím stáhnout na dno. A to je smyslem prevence!

Prevence je nejúčinnější v období školního věku

Má-li být prevence smysluplná a účinná, nelze s ní začít v době, když už se dítě nebo dospělý s problémy potýká, tápe v nich a neví, jak z nich ven.

Primární prevence probíhá nejprve v rámci výchovného působení v rodině, popř. v předškolních zařízeních. Na intenzitě by však měla nabýt v období mladšího školního věku, kdy je dítě dychtivé přijímat nové informace, respektuje autoritu pedagoga. S obdobím staršího školního věku pak přichází hlubší porozumění negativním jevům. Formou diskuzí, aktivizu-

jících prožitkových metod, ale i prostřednictvím individuální podpory a pomoci je důležité posílat pozitivní hodnoty a postoje, oprášit vědomosti a dovednosti získané na I. stupni.

Škola a její povinnost realizovat primární prevenci sociálně patologických jevů

Není vhodnější prostředí pro budování vhodných životních postojů než to školní, samozřejmě kromě vlivu dobře sociálně adaptované rodiny. A to nejen pro své optimální prostorové a časové podmínky či možnost oslovit velké množství osob z cílové skupiny.

Věnovat pozornost primární prevenci sociálně patologických jevů vyplývá z legislativních předpisů.

Školní prostředí je zároveň živou půdou pro vznik některých sociálně patologických jevů

Vzhledem ke kumulaci dětí s různou zkušeností, sociálním i etnickým původem a osobnostními charakteristikami vzniká živná půda pro rozvoj různých sociálně patologických jevů.

I učitelé mohou přispět k rozvoji patologického chování dítěte. A to svým přístupem k dítěti jako k objektu bez individuality (lpění na poslušnosti, netolerance a zamítání dětského názoru).

Role učitele je v primární prevenci nezastupitelná

Učitel je po rodičích další dospělou osobou, která má zásadní vliv na rozvoj osobnosti dítěte. Je také specialistou na výchovu a vzdělávání. Díky prostorovým a časovým podmínkám má příležitost s dětmi komunikovat, vyslechnout jejich problémy a pomáhat jim je překonat.

Je-li pedagog všímavý a empatický, může u dítěte rozkrýt i hlubší problémy, které vyplývají z negativního rodinného či vrstevnického prostředí.

Prevence jako průřezové téma a zpestření výuky

Preventivní aktivity školy mohou mít rozmanitý charakter. Často bývají zpestřením a zároveň plní výchovnou a vzdělávací funkci. Aktivizující prožitkové metody, metody dramatické výchovy, pořádání školních akcí, návštěva mimoškolních zařízení, projektové dny a mnoho dalších aktivit pomáhá narušit všední výuku a oslovit děti alternativním způsobem.

Téma prevence sociálně patologických jevů je možné napojit na látku mnoha předmětů.

Proč vlastně do běžných předmětů zapojovat právě témata z oblasti sociální patologie? Mladí lidé mohou díky odlišným rovinám poznat souvislosti, které nás často ani nenapadnou. Přesvědčí se, že každý má nejen nějakou kvalitativní podstatu, ale lze jej i kvantifikovat, mapovat, uvádět jej do historického kontextu, porozumět mu třeba v cizím jazyce. Možná tak lépe pochopí, že život má své kladné, ale i záporné stránky, kterým je třeba čelit.

Prevence nemusí být jen o učitelích – dejte prostor také žákům školy

Ve škole se střetávají děti různého věku a mají možnost se nejen navzájem vést a inspirovat, ale také zapojit do chodu školy.

Starší děti mohou připravit program pro své mladší spolužáky a svými postoji a názory, které prezentují, napomáhají vytvářet vhodné vzory chování.

Škola a její pomocníci

Škola nemusí být na všechno sama. Je užitečné pozvat do školy odborníky zvenčí.

Nejčastěji jsou to neziskové organizace, nestátní zařízení a státní instituce.

Externí realizované programy mají své výhody i nevýhody.

Výhody:

- S dětmi pracuje skutečný odborník na problematiku primární prevence. Tato osoba, byť vybavená informacemi o třídě, přistupuje k dětem nezaujatě, není zatížena dlouhodobou zkušeností se třídou a nálepkováním žáků.
- Poskytuje učitelům více méně objektivní pohled na vztahy a problémy ve třídě.

- Spolupracuje nejen s třídními učiteli, ale také se školním metodikem prevence a vedením školy a domlouvá s nimi případně další postup práce se třídou.
- Umí poskytnout poradenské služby pedagogům i dětem.
- Někteří mohou pomoci při diagnostice třídy a poskytnout krizovou intervenci.

Tyto programy mají i nevýhody:

- Pokud je program realizován ve škole poprvé, neznáme jeho průběh a musíme spoléhat na reference jiných škol (ale ani to nezaručuje kvalitu).
- Během jednoho programu se mohou několikrát změnit lektoři, což nemusí každé škole vyhovovat.
- Programy bývají jednorázové nebo koncipované tak, že se jednou ročně opakuje pár hodin, což může být z hlediska efektivity nedostatečné, pokud učitelé (nebo školní metodik prevence) nedokážou na program navázat – proto je třeba upozornit na to, že aktivity externích realizátorů mají doplňující charakter v rámci strategie prevence na škole.
- Až na drobné výjimky bývají s takovými programy spojeny nemalé finanční náklady, kterými nemusí školy vždy disponovat.

Preventivní aktivity školy jsou určeny nejen dětem a pedagogům, ale také rodičům a širší veřejnosti

Efekt kvalitní preventivní strategie může dopadnout i na život v obci. V delší perspektivě může docházet k poklesu kriminality a delikventního chování mládeže.

Rodiče se sami mohou podílet na tvorbě strategie prevence ve škole např. prostřednictvím rady školy nebo sdružení rodičů. Při preventivních programech mohou pedagogové a žáci spolupracovat s ostatními organizacemi (Červený kříž, rybářský spolek apod.)

Spolupráce s rodiči vyplývá z Vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních. Poradenské služby se týkají volby povolání, práce s na-

danými žáky a s žáky se specifickými poruchami učení, pomoc rodičům ze znevýhodněného prostředí a oblasti sociálně patologických jevů.

Prevence všechno nezachrání, ale

Ne na každého má primární prevence sociálně patologických jevů stejný vliv.

Jsou děti, které svými genetickými předpoklady, osobnostním potenciálem, nastavením postojů a hodnot v rodinném prostředí s nejvyšší pravděpodobností nikdy k patologickému chování a jednání nedospějí. S takovými dětmi je během preventivních programů dobrá spolupráce.

Určitá část dětí naopak silně inklinuje k chování, které je společensky nežádoucí nebo nějakým způsobem jedince poškozuje. Je velmi pravděpodobné, že se v rizikové situaci vydají nežádoucím směrem. To ale neznamená, že by prevence neměla pro tyto děti vůbec smysl. Přinejmenším může pomoci v situacích, kdy by je naprostá neznalost okolností mohla poškodit ještě více (bude znát rizika spojená s infekční aplikací drog apod.).

Třetí a asi nejpočetnější skupinu dětí tvoří děti z hlediska prevence takzvaně „tvárné“. Jsou jakoby nerozhodnuté, a právě u nich záleží na faktorech „prostředí“, „příležitost“ a „momentální životní situace“. Čím více na tuto skupinu působíme, tím větší je pravděpodobnost, že dokáží čelit nástrahám, správně se rozhodnou.

3 POSTUPY V OBLASTI PRIMÁRNÍ PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ U ŽÁKŮ NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Postupy vycházejí z metodického pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních.

3.1 Začlenění primární prevence sociálně patologických jevů u žáků do školních vzdělávacích programů

Problematika prevence sociálně patologických jevů u dětí je začleněna do školního vzdělávacího programu vydaného ředitelem školy. Pokud tento program není vydán, je tato problematika začleněna do osnov tak, aby se prevence stala přirozenou součástí školních osnov a výuky jednotlivých předmětů a nebyla pojmána jako nadstandardní aktivita škol.

Prevence sociálně patologických jevů musí být prováděna komplexně, ve všech oblastech, jichž se tato prevence dotýká:

- a) oblast zdravého životního stylu (výchova ke zdraví, osobní a duševní hygiena, výživa a pohybové aktivity)
- b) oblasti společenskovední (komunikace, sociální dovednosti a kompetence)
- c) oblasti přírodní (biologie člověka, fyziologie, chemie)
- d) oblasti rodinné a občanské výchovy
- e) oblasti sociálně – právní

V rámcovém vzdělávacím programu jsou zakotvena průřezová témata a klíčové kompetence. Jejich obsahem jsou tematické celky související s aktuálními problémy ve společnosti a promítají se do obsahů jednotlivých vzdělávacích oborů resp. vyučovacích předmětů. Výuka se v jednom časovém období tematicky sjednocuje.

Na základní škole jsou tato průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, multikulturní výchova, environmentální výchova a mediální výchova.

Osobnostní a sociální výchova tvoří samotný základ primární prevence sociálně patologických jevů :

- napomáhá ke zvládnutí vlastního chování
- rozvíjí základní dovednosti dobré komunikace a tomu příslušné vědomosti
- umožňuje získat základní sociální dovednosti pro řešení složitých situací
- podporuje dovednosti a přináší vědomosti týkající se duševní hygieny
- pomáhá k utváření pozitivního postoje k sobě samému a k druhým
- napomáhá primární prevenci sociálně patologických jevů a škodlivých způsobů chování

Výchova demokratického občana

- učí znát svá přání, ale i povinnosti
- pomáhá rozvíjet právní vědomí zejména v oblasti následků nežádoucího chování
- formuje pozitivní hodnoty pro kvalitní mezilidské soužití

Multikulturní výchova

- rozvíjí postoje tolerance a respektu k odlišnostem etnické a sociální povahy
- učí rozumět pohnutkám a důsledkům xenofobního a rasistického chování tak, aby se jedinec sám dokázal vyvarovat pohnutek vedoucích k nesnášenlivosti

Environmentální výchova

- formuje vztah člověka k prostředí (prevence vandalizmu)

Mediální výchova

- zaměřuje se na schopnost třídit a selektovat informace přicházející z médií (odlišení klamných a zavádějících informací apod.)

Součástí školního vzdělávacího programu je školní preventivní strategie (školní preventivní program). Je dlouhodobým preventivním programem. Přizpůsobuje se kulturním, sociálním či politickým okolnostem a struktuře školy, oddaluje, brání nebo snižuje výskyt sociálně patologických jevů. Zvyšuje schopnost žáků činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí.

3.2 Systém organizace a řízení primární prevence sociálně patologických jevů u žáků

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

V návaznosti na schválené vládní dokumenty z oblasti primární prevence zpracovává příslušný koncepční materiál resortu na dané období. Vyčleňuje resortní finanční prostředky na primární prevenci, rozvíjí spolupráci na meziresortní úrovni. Metodicky vede krajské školské koordinátory prevence.

Krajský úřad

Koordinuje činnosti jednotlivých institucí systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy na krajské úrovni. Pověřuje vhodného pracovníka funkcí „krajského školského koordinátora prevence“. Vytváří podmínky pro realizaci Minimálních preventivních programů ve školách svého regionu a kontroluje jeho plnění. Zabezpečuje systém vzdělávání pracovníků školství, zaměřený na zvyšování jejich odborné způsobilosti v oblasti primární prevence.

Krajský školní koordinátor prevence

Spolupracuje s krajským protidrogovým koordinátorem a koordinátorem prevence kriminality krajského úřadu. Monitoruje situaci na školách v regionu, provádí kontrolu naplňování

Minimálních preventivních programů. Následně připravuje jejich vyhodnocení a využití jeho výsledků pro návrhy inovací v krajské koncepci a programu prevence.

Metodik prevence v pedagogicko – psychologické poradně

V pedagogicko – psychologické poradně zajišťuje specifickou prevenci sociálně patologických jevů. Koordinuje činnost školních metodiků prevence, organizuje pro ně pravidelné porady a poskytuje jim odborné konzultace. Na žádost školy pomáhá školnímu metodiku prevence řešit aktuální problémy související s výskytem sociálně patologických jevů ve škole.

Ředitel školy

Vytváří podmínky pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů. Zabezpečuje poskytování poradenských služeb, řeší aktuální problémy. Jmenuje školního metodika prevence a umožňuje mu další systematické vzdělávání v dané oblasti.

Školní metodik prevence

Koordinuje přípravu Minimálního preventivního programu a jeho zavádění ve škole, podle potřeby ho inovuje, podílí se na jeho realizaci. Poskytuje pracovníkům školy odborné informace z oblasti prevence. Ve spolupráci s nimi sleduje rizika vzniku a projevy sociálně patologických jevů a navrhuje cílená opatření ke včasnému odhalování těchto rizik a k řešení vzniklých problémů. Spolupracuje s okresním metodikem preventivních aktivit, účastní se porad s ním a zajišťuje přenos zásadních informací. Spolupracuje i s dalšími poradenskými a preventivními zařízeními.

Desatero školního metodika prevence:

1. Odpovědný výběr garanta programu.
2. Získat podporu řídicích pracovníků.

3. Vybudovat tým spolupracovníků.
4. Připravit aktivity pro žáky.
5. Zajistit metodické pomůcky, informace, kontakty.
6. Uspořádat aktivity pro rodiče.
7. Spolupracovat s ostatními odborníky.
8. Spolupracovat s orgány státní správy a místní samosprávy.
9. Propagace.
10. Evidence a efektivita.

3.3 Minimální preventivní program

Minimální preventivní programy uplatňované ve školách by měly být v obecné rovině zaměřeny do těchto oblastí:

- **působení zaměřené na zdravý životní styl** (napomáhat mládeži, aby žila zdravě, aby si uvědomila svou vlastní zodpovědnost vůči svému zdraví)
- **zvyšování sociální kompetence** (napomáhat mládeži rozvíjet sociální dovednosti, aby se dokázala efektivně orientovat v sociálních vztazích, aby cítila odpovědnost za své chování a i v náročnějších situacích si uvědomovala možné důsledky svého jednání)
- **posilování komunikačních dovedností** (zvyšovat schopnost mladých lidí řešit, popřípadě se vyrovnávat s problémy a konflikty, umět požádat jasně a vhodně o pomoc, adekvátně reagovat na nejrůznější podněty, na kritiku apod.)
- **odstraňování nedostatků v psychické regulaci chování** (zvyšovat schopnost dětí a mládeže efektivně ovládat své emoce, umět reagovat na stres a účinně se bránit všem formám sebestrukce, učit je, aby porozuměly svým emocím a zvládaly jejich extrémní podoby, např. prudké návaly hněvu nebo výbuchy vzteku)
- **vytváření pozitivního sociálního klimatu** (nabídnout mládeži důvěryhodné a bezpečné prostředí, které bude rozvíjet a zvyšovat jejich sebevědomí a posilovat jejich schopnost umět se vyrovnat s neúspěchem)

- **napomáhání mládeži formovat postoje** vztahující se k významu společensky obecně akceptovatelných hodnot (budování úcty k zákonu, posilování právního vědomí, zdravé postoje ke konvencím apod.)

Minimální preventivní program je pravidelně jednou ročně vyhodnocován. Sledována je celková účinnost programu (do jaké míry bylo dosaženo stanovených cílů) i jeho průběh (jak program postupoval). Měřena je také efektivita jednotlivých aktivit, které byly v rámci programu realizovány.

3.4 Zásady efektivní primární prevence

Výzkumem úspěšnosti primární prevence se zabývali Nešpor a Csemy (1995). Zásady efektivní primární prevence shrnuli do těchto bodů.:

1. Program začíná pokud možno brzy a odpovídá věku

Čím jsou žáci mladší, tím je prevence méně specifická a více orientovaná na obecnou ochranu zdraví. S přibývajícím věkem by informace měly být konkrétnější a program a aktivity by měly odpovídat danému věku.

2. Program je malý a interaktivní

Podle autorů největší účinnost ve výzkumech měly tzv. peer programy – programy za aktivní účasti připravených vrstevníků – týkající se alkoholu, měkkých drog, tvrdých drog a cigaret.

3. Program zahrnuje podstatnou část žáků

Požadavek vyplývá z obecné definice všeobecné prevence. Za častou chybu je považováno, jestliže se program zúží jen na přípravu peer aktivistů a malá nebo žádná pozornost je věnována realizaci programu v celých třídách.

4. Program zahrnuje získávání relevantních sociálních dovedností a dovedností potřebných pro život.

Jde o nácvik odmítání návykových látek a schopnost čelit sociálnímu tlaku, o schopnost vytvářet interpersonální vztahy, o sebeuvědomování, asertivní dovednosti, nenásilné zvládnutí konfliktů apod.

5. Program bere v úvahu místní specifika

Před začátkem programu je třeba mít alespoň základní údaje o tom, pro koho je program určen a co z prostředí lze pro prevenci využít.

6. Program využívá pozitivní modely

V programu není dobré využít jen idoly ze světa filmu, hudby, sportu. Mnohem vhodnější je využívání kvalitních lidí z přímého okolí žáků, kteří pro ně mohou být vzorem k nápodobě v každodenních situacích.

7. Program zahrnuje legální i nelegální návykové látky

Legální drogy jsou běžně dostupné i pro nejmladší věkové kategorie a představují pro ně velké nebezpečí. To se skrývá v podobě úrazů, otrav, dopravních nehod nebo násilné trestné činnosti pod jejich vlivem. Závislost na nich vzniká rychle a stávají se často tzv. průchozí drogou. Uživatelé pak směřují k tvrdým drogám.

8. Program zahrnuje i snižování dostupnosti návykových rizik

Škola může ovlivnit snižování dostupnosti jen částečně. Měla by působit i na rodiče, aby neměli doma dostupné léky a alkohol. Tento bod ve společnosti zajišťují zákonná omezení prodeje návykových látek dětem a mladistvým.

9. Program je soustavný a dlouhodobý

Efektivita preventivního programu pak vzrůstá.

10. Program je prezentován kvalifikovaně a důvěryhodně.

Náležitá pozornost by měla být věnována výběru lidí, kteří program vedou i přípravě prezentace programu.

11. Program je komplexní a využívá více strategií

Tato zásada dokladuje, že neexistuje univerzální způsob, jak ovlivnit různorodé cílové skupiny.

12. Program počítá s komplikacemi a nabízí dobré možnosti, jak je zvládat

Tato zásada vychází ze skutečnosti, že zdrojem informací o tom, kde hledat pomoc v krizových situacích, bývají často vrstevníci. Program by měl zahrnovat informace a strategie, jak zvládat problémy s návykovými látkami, nepříjemné duševní stavy atd.

3.5 Cíle efektivní primární prevence

Cíle efektivní primární prevence jsou zaměřeny do dvou základních oblastí:

A: Výchova ke zdravému životnímu stylu

B: Zvyšování odolností dětí a mládeže proti negativnímu působení sociálně patologických jevů.

Prevence má tedy za cíl posílení individuální zodpovědnosti jednotlivce vůči svému zdraví i vůči zdraví ostatních. Zahrnuje snahu redukovat vážné sociální a osobní problémy oslabením vlivu rizikových faktorů (nedostatečných sociálních podmínek) a posílením vlivu ochranných faktorů (sociální pomoc, adekvátní sociální dovednosti).

4 ÚLOHA ZÁKLADNÍ ŠKOLY V PRIMÁRNÍ PREVENCI SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ

Škola je vedle rodiny jedním z nejdůležitějších socializačních činitelů. V době nástupu dítěte do školy bývají rodiče často už plně pracovní vytížení. Děti tráví velkou část pracovního dne ve škole, v družině, v kroužcích nebo jiných aktivitách pořádaných školou. Výchova se tak z části přesouvá na školní zařízení. Rodiče někdy i rádi přesouvají výchovné povinnosti směrem k těmto zařízením. Je důležité, aby si dítě vedle formálních znalostí a dovedností osvojilo prostřednictvím školy potřebné návyky, postoje, sebeovládání a zdravý životní styl.

Vzdělávání musí zajistit nejen rozvoj schopností umožňujících získat informace, kriticky je posuzovat, třídit a pracovat s nimi, ale má i formativní funkci, kdy je podceňován sociální a osobnostní rozvoj. Do tohoto výchovně vzdělávacího procesu patří i témata související se sociální zodpovědností v oblasti prevence. Působení na mladou generaci musí mít charakter výchovně vzdělávací. Musí jít o proces, kdy je nalezeno optimální klima školy a sociálních vztahů, dochází ke zvyšování sociální kompetence dětí a mládeže, k rozvoji dovedností, které vedou k odmítání všech forem sebeustrukce, projevů agresivity a porušování zákona.

Je důležité, v jakém prostředí se žáci vzdělávají. Samotné prostředí školy by mělo na žáky působit preventivně proti negativním jevům. Škola by měla být místem setkávání, pobavení, místem, kde jsou daná jasná pravidla, místem, kam chodí žáci rádi a kde se cítí bezpečně.

Každý žák má právo zažít ve škole úspěch. Učitel by tedy měl svým žákům pomáhat při plnění jejich úkolů a zadávat úkoly tak, aby si pocit z vlastního úspěchu mohl zažít každý žák. Pro žáky je důležité, jak se učitel staví k jejich chybám. Proto se musí vyhnout srážejícím poznámkám na adresu žáka, který opakovaně selhal, jinak nepříznivě ovlivní jeho sebeúctu. Sebeúcta žáků má zásadní vliv na klima třídy.

Třída, podobně jako jiné sociální skupiny, prochází od svého vzniku až po opuštění školy v deváté třídě rozmanitým vývojem. Všichni pedagogové i ostatní účastníci výchovně vzdělávacího procesu mají velký vliv na vztahy ve třídě. Nejdůležitější roli však hraje v drtivé většině třídní učitel. A třídnické hodiny dávají prostor pro záměrnou práci třídního učitele se skupinou, s její dynamikou: mapování vztahů ve třídě, diagnostika problémů, řešení konfliktů, interpersonálních vztahů, podpora pozitivního klimatu a atmosféry ve třídě, podpora

spolupráce a komunikace mezi dětmi navzájem a s učitelem, ale také možnost nahlédnout pod pokličku některým nežádoucím sociálním jevům, s nimiž se mohou žáci potýkat.

Jak by měla taková třídnická hodina vypadat? Hodinu se svou třídou může učitel trávit rozmanitým způsobem. Někdy si stačí jen povídat o čemkoliv, o co děti projeví zájem, jindy je třeba řešit konkrétní konfliktní situaci. Čas lze věnovat osobnostnímu sociálnímu rozvoji, prevenci sociálně patologických jevů. Pokud se objeví problém z oblasti sociálně patologických jevů, se kterým si třídní učitel neví rady, pak do třídy vstupuje školní metodik prevence.

Žák však nežije jen v mikroklimatu své třídy, ale tráví svůj čas v určité škole. Zážitky, zkušenosti ze styku se spolužáky, s učiteli, ale i vedením školy, si odnáší do svého dalšího života. Proto škola, kde panuje příznivé sociální klima přispěje k rozvoji žákovy osobnosti. Školní klima neovlivňují jen sociální faktory, ale také materiální. Vyžaduje vybavenost, uspořádanost ve třídách i v celé škole. To vše ovlivňuje každodenní aktivity a kultivuje osobnost žáka.

Podle Metodického pokynu (2008) má být efektivní primární prevence kontinuální, má zahrnovat komplexní a interaktivní programy, pomáhající čelit žákům sociálnímu tlaku, zaměřenému na zkvalitnění komunikace, nenásilné zvládání konfliktů, odmítání návykových látek, zvyšování zdravého sebevědomí, zvládání úzkosti a stresu.

Od školního roku 2007/2008 se na všech základních školách v 1. a 6. třídě začalo vyučovat podle Rámcového vzdělávacího programu, respektive podle specifického školního programu, který si škola sama vytváří. Tato problematika byla do osnov začleněna tak, aby se prevence sociálně patologických jevů u žáků stala přirozenou součástí školních osnov v výuce jednotlivých předmětů.

4.1 Prevence šikany

Škola a školní zařízení mají mimořádnou zodpovědnost za to, aby přecházely vzniku tohoto problému a aby se s ním vyrovnávaly již při jeho vzniku. Pocit bezpečí každého jedince a jeho začlenění do třídního kolektivu je základní podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu třídy a školy. Každá škola si vytvoří vlastní Program proti šikanování, který se stane součástí Minimálního preventivního programu. Hlavní součástí programu je krizový plán, který eliminuje či minimalizuje škody v případě, že k šikanování ve školním prostředí dojde. Program obsahuje postupy pro počáteční stádia šikanování a rámcový třídní program pro řešení závěrečného stádia šikanování.

Úkolem školy při efektivní realizaci prevence šikanování je podporovat u žáků solidaritu a toleranci, vědomí sounáležitosti. Škola musí vytvářet podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy, uplatňovat spolupráci mezi dětmi, rozvíjet jejich vzájemný respekt.

4.2 Prevence záškoláctví

Na prevenci záškoláctví se podílí třídní učitel, výchovný poradce a školní metodik prevence, ve spolupráci s ostatními učiteli a zákonnými zástupci žáka.

Součástí prevence je:

- a) pravidelné zpracovávání dokumentace o absenci žáků
- b) součinnost se zákonnými zástupci
- c) analýza příčin záškoláctví žáků včetně přijetí příslušných opatření
- d) výchovné pohovory s žáky
- e) spolupráce se školním psychologem a institucemi pedagogicko psychologického poradenství
- f) konání výchovných komisí ve škole
- g) spolupráce s orgány sociálně – právní ochrany dětí apod.

4.3 Prevence delikvence

Podle Matouška (1996) jsou základem prevence výchovně vzdělávací aktivity, které se zaměřují na mentální hygienu, zvýšení odolnosti proti zátěži, podchycení predelikventního jednání včas, přípravu učitele k pohotovému diagnostice a na resocializaci a reedukaci mladistvých, kteří se již trestné činnosti dopustili.

Základním principem prevence je výchova mládeže ke zdravému životnímu stylu, k osvojení pozitivního sociálního chování a rozvoje osobnosti – rozvoj dovedností, které vedou k odmítání všech forem sebedestrukce, projevů agresivity a porušování zákona.

Škola musí spolupracovat s rodiči a s policií České republiky.

4.4 Prevence návykových látek

Při prevenci návykových látek je úkolem školy formovat u žáků zdravý životní styl, rozvíjet schopnost dětí s drogou žít, ale nepodlehnout jí. Velkou pozornost musí v dnešní době škola věnovat předcházení lehkým drogám, které jsou u dětí nejrozšířenější a také nejnebezpečnější.

Škola využívá cílené programy využívající moderní přístupy, jako jsou předávání informací, tvorba správných postojů, rozpoznávání rizikových situací, hledání alternativ, trénink dovedností a odmítání návykových látek, nácvik rozhodnutí.

Jednou z nejdůležitějších osob v základní škole v oblasti primární prevence je školní metodik prevence. Měl by znát aktuální situaci výskytu sociálně patologických jevů na jeho škole. Podle ní vytváří Minimální preventivní program a průběžně jej aktualizuje. Samozřejmě, jiný preventivní program má velká městská škola, jiný bude v menší vesnické škole. Je třeba dobře znát místní situaci. Na realizaci programu se samozřejmě podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy.

Je v zájmu společnosti a tedy i jednotlivých škol, aby se v prevenci sociálně patologických jevů používaly efektivní postupy, které dokáží předejít nebo oddálit setkání žáků s nimi. Úspěšná prevence problémů, které způsobují, snižuje riziko zbytečných studijních selhání, úrazů, trestné činnosti a řady dalších problémů.

Úlohou školy je tedy:

- minimalizovat vliv všech sociálně patologických jevů
- poučit o všech nežádoucích návycích a závislostech
- seznámit s důsledky
- ukázat jim cestu, jak se před nimi chránit.

Náměty hodin věnovaných výchově proti závislosti jsou uvedeny v Příloze č. 1.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 PROJEKT VÝZKUMU

Moderní doba nemá jen své stránky pozitivní, ale přináší s sebou i řadu problémů. Rozvoj civilizace zejména v posledních letech přináší řadu dalších návykových chování, které jsou pro zdravou populaci velmi rizikové.

Přibývá počet školních dětí, které mají problémy s alkoholem, kouřením, stávají se obětí šikany či se stávají patologickými hráči.

Řada odborníků i laické veřejnosti si uvědomuje závažnost tohoto problému a fakt, že jen důkladné poznání jednotlivých problémů může vést k účinné prevenci.

Protože jsou sociálně patologické jevy velmi rozsáhlým tématem, rozhodla jsem se věnovat ve své bakalářské práci jen užšímu tématu kouření, alkoholu, návykových látek, patologickému hraní a šikaně.

6 TÉMA: SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY U ŽÁKŮ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

V průběhu školní docházky děti získávají určité množství informací o sociálně patologických jevech. Jedená se především o problematiku šikany a násilí, drogových závislostí, alkoholismu, kouření, kriminality, rizikového sexuálního chování, vandalismu, patologického hráčství, rasismu a intolerance.

Šikana a násilí je hrozivý fenomén, který začíná provázet děti od předškolního věku. V zárodečných fázích se vyskytuje téměř v každé škole a je potřeba věnovat tomuto jevu velkou pozornost.

V současné době se objevují závažné informace o narůstajícím počtu konzumentů alkoholu u dětí plnících povinnou školní docházku. Hranici prvního kontaktu s alkoholem lze najít již v mladším školním věku. Nejedná se o nějakou „tajnou zkoušku“, jde o zcela legální nabídku alkoholu v rodině. Ve starším školním věku se zpravidla jedná o cílenou konzumaci alkoholu při různých narozeninových oslavách, pravidelně se opakující konzumace s kamarády.

Alarmující jsou i údaje o počtech pravidelně kouřících dětí. Zejména u dětí staršího školního věku již velmi často nejde jen o experiment, o pokus „zkusit něco zakázaného“, ale jedná se o počáteční formu závislosti na tabáku. U dětí mladšího školního věku se první pokusy s cigaretou odehrávají již ve věku 7-8 let.

Shovívavý postoj rodičů, ale i celé společnosti ke konzumaci alkoholu a ke kouření dětí není jen zarážející, ale výrazně alarmující. Samozřejmě, že především záleží na celkové úrovni rodiny, na tom, jaký hodnotový systém je v rodině nastaven. Rozdílné jsou reakce rodičů v případě zajištění, že dítě kouří nebo zkusilo konzumovat alkohol, a tím, kdy mají informace o experimentu s drogou, např. s marihuanou. Přitom se často jedná o opakovanou opilost a pravidelné kouření tabáku. V prvním případě sice rodiče vysloví zákaz, sankcionizují je za zneužívání, ale tím zpravidla vše končí. V druhém případě, kdy se často jedná o kontakty ojedinělé, nahodilé, popisují situaci dramaticky a také doma dramaticky zasahují. Výsledek bývá často opačný. Dítě, zejména v pubertálním věku, má často tendenci se vymezit právě opakem, marihuanu zkusí znovu a z ojedinělého experimentu se postupně vyvíjí pravidelná konzumace.

Minulá léta se vyznačovala zvýšeným tlakem na prevenci zneužívání nelegálních drog. Možnou reakcí na tento jev je zvýraznění jiných jevů.

6.1 Vymezení výzkumného problému

Cílem projektu bude zjistit zkušenosti žáků 2.stupně menší vesnické školy s některými sociálně patologickými jevy, navrhnout změny a opatření, která budou z těchto reálných potřeb žáků vycházet. Pro dosažení tohoto výsledku jsem si stanovila tyto dílčí cíle:

1. Zjistit, které jevy ohrožují žáky školy.
2. Navrhnout potřebné změny, které povedou k účinné prevenci.

6.2 Typ výzkumného problému

Ke zjištění situace na škole je nejlepší zahrnout do šetření co největší počet žáků. Pro získání zpětné vazby v přesně formulovaných otázkách od větší skupiny lidí, je vhodný standardizovaný dotazník jako kvantitativní nástroj využívající statistického měření.

Výstupní proměnné: 1. žák

2. věk

Stanovení hypotéz:

H1: Žáci experimentují s pitím alkoholických nápojů více než s jinými návykovými látkami

Naše škola leží v oblasti, která je zaměřená na pěstování vinné révy a výrobu vína. Předpokládám, že žáci využijí snadnější přístup k alkoholu k jeho větší konzumaci. Předpokládám, že znají a uvědomují si zdravotní rizika související s kouřením cigaret, o kterých se ve společnosti hodně mluví, v porovnání s pitím alkoholu.

H2: Děti a mladiství konzumují alkohol poprvé nejčastěji v rodině

Pro hodně rodin v naší vesnici je alkohol (víno) snadno dostupný. Většina rodičů podceňuje jeho konzumaci dětmi.

H3: Děti experimentují s nelegálními drogami méně než s jinými návykovými látkami

Předpokládám, že děti v menší vesnici nemají tak snadný přístup k nelegálním drogám a tudíž s nimi méně experimentují.

Popis výzkumného vzorku

Do výzkumného vzorku byli zahrnuti všichni žáci 6. – 9. ročníku, kteří byli v den šetření ve škole. Jednalo se o exhaustivní výběr. Šetření bylo provedeno v hodinách, ve kterých jsem učila (anglický jazyk v 6. a 7. třídě, přírodopis v 8. třídě, dějepis v 9. třídě) tak, aby bylo uskutečněno v jeden den u všech žáků.

Základní škola patří mezi menší vesnické školy. Pracuje v ní 14 pedagogických pracovníků a 4 provozní zaměstnanci.

7 DOTAZNÍK

Cílem dotazníku je přispět k řešení výzkumného problému.

Dotazník je určen žákům druhého stupně základní školy. Žákům je položeno 21 otázek. Jsou v něm použity otázky uzavřené, polootevřené a otevřené.

- Otázky č. 1,2 - hodnotí aktuální psychický stav a atmosféru školního prostředí
- Otázky č. 3,4,5,6,7,8 - zabývají se problematikou alkoholu
- Otázky č. 9,10,11 - mapují problematiku kouření
- Otázky č. 12,13 - zjišťují zájem o hru na automatech
- Otázky č. 14,15,16,17 - mapují vztah k zakázané droze
- Otázky č. 18,19,20,21 - zjišťují setkání se šikanou

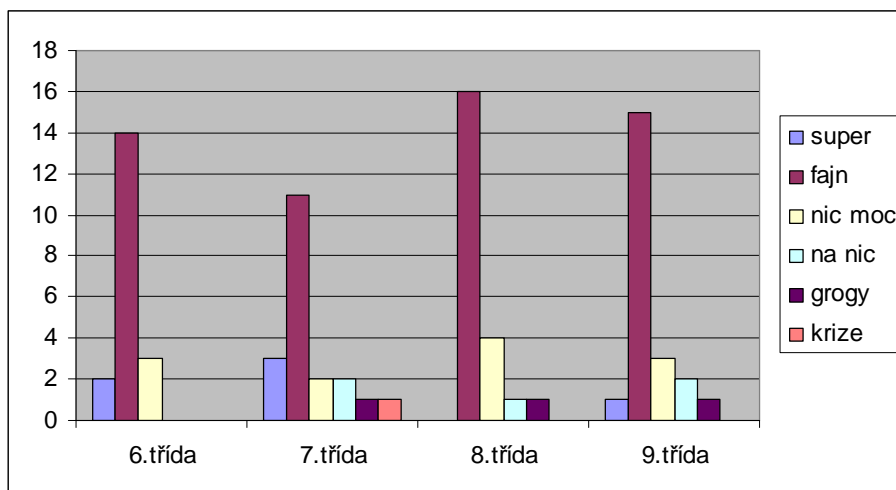
Dotazník (viz Příloha č. 2) budou vyplňovat žáci 6.-9. ročníku Základní školy v Lužicích (vesnická škola se 161 žáky). Na vyplnění dotazníku budou mít žáci maximálně 20 minut a to v rámci vyučovací hodiny.

7.1 Zpracování výsledků

Provedený výzkum bude vyhodnocen zpracováním dat. Budou vyhodnoceny všechny dílčí otázky dotazníku, budou vytvořeny grafy, aby bylo zřetelné a srozumitelné jednotlivé vyhodnocení.

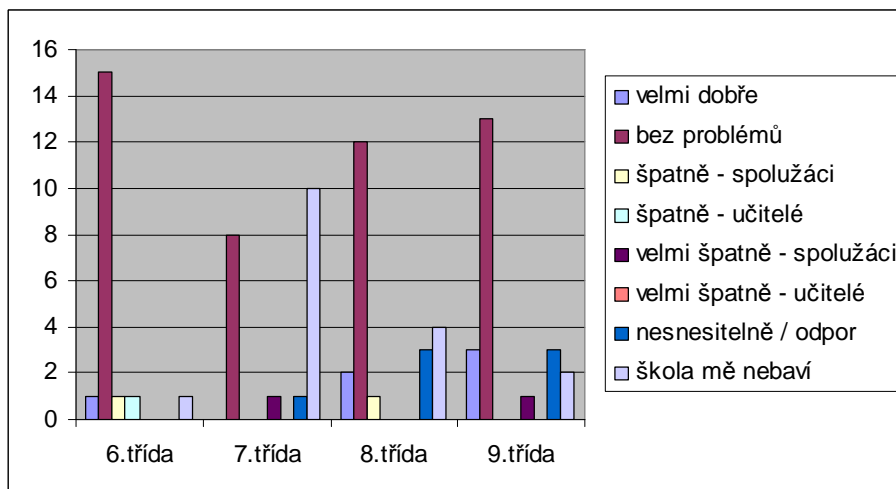
7.2 Vyhodnocení výsledků výzkumu

Na základě dotazníkového šetření, které bylo zaměřeno na zjištění rozšíření některých patologických jevů u žáků 2. stupně vesnické základní školy je uvedeno níže.

Vyhodnocení dílčích otázekOtázka č. 1: **Jak se v současné době cítíš?**

Graf 1. Jak se v současné době cítíš?

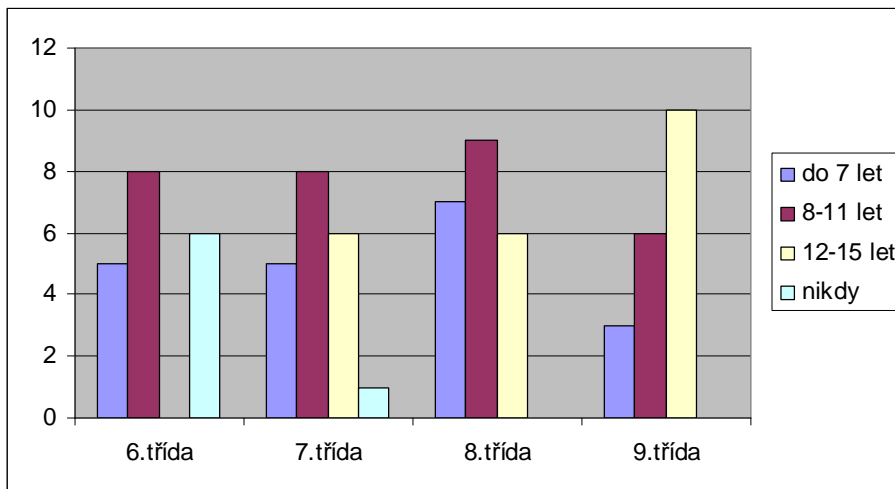
Velká většina žáků se cítí dobře, nemá výrazné problémy.

Otázka č. 2: **Jak se cítíš ve škole?**

Graf 2. Jak se cítíš ve škole?

Asi polovina žáků hodnotí školní prostředí kladně, nemá výrazné problémy s učiteli ani se žáky. Žáci 7. třídy prochází pubertou. Ačkoliv také nemají tyto problémy, škola je nebaví.

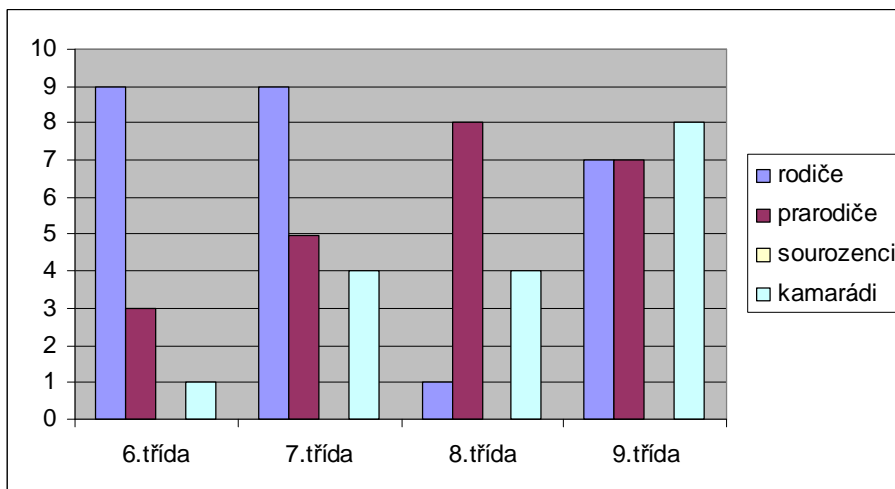
Otázka č. 3: **Kdy jsi ochutnal poprvé alkohol?**

Graf 3. Kdy jsi ochutnal poprvé alkohol?

Hranice prvních setkání s alkoholem se snižuje. Zvyšuje se počet dětí, které začínají experimentovat s alkoholem ještě před nástupem do školy.

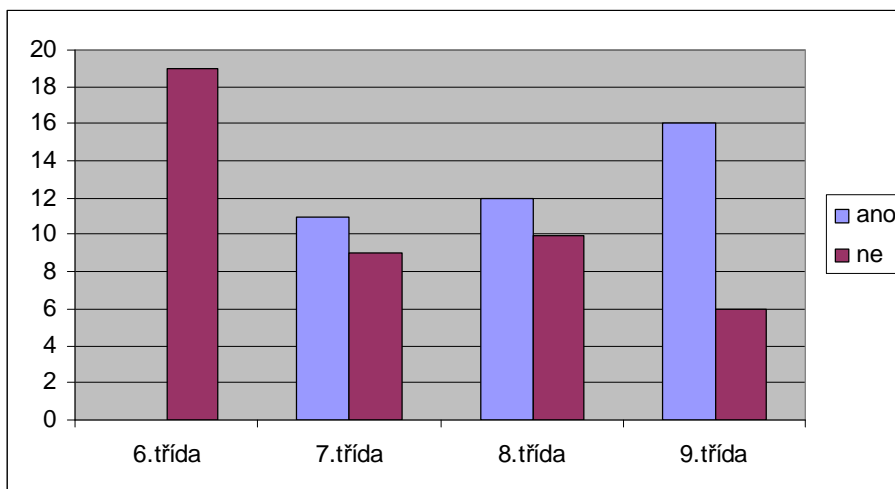
Otázka č. 4: **S kým jsi poprvé pil alkohol?**

Graf 4. S kým jsi poprvé pil alkohol?

Převážná většina dětí poprvé ochutná alkohol v rodině.

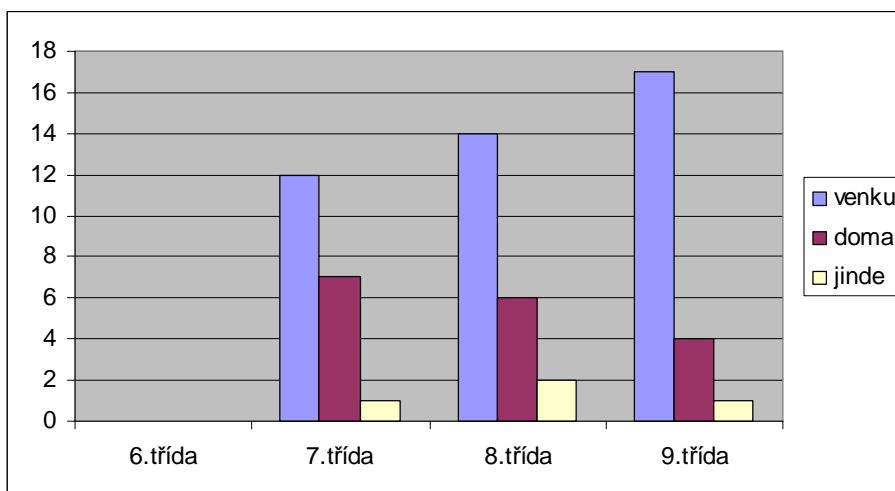
Otázka č. 5: **Byl jsi už někdy opilý?**

Graf 5. Byl jsi už někdy opilý?

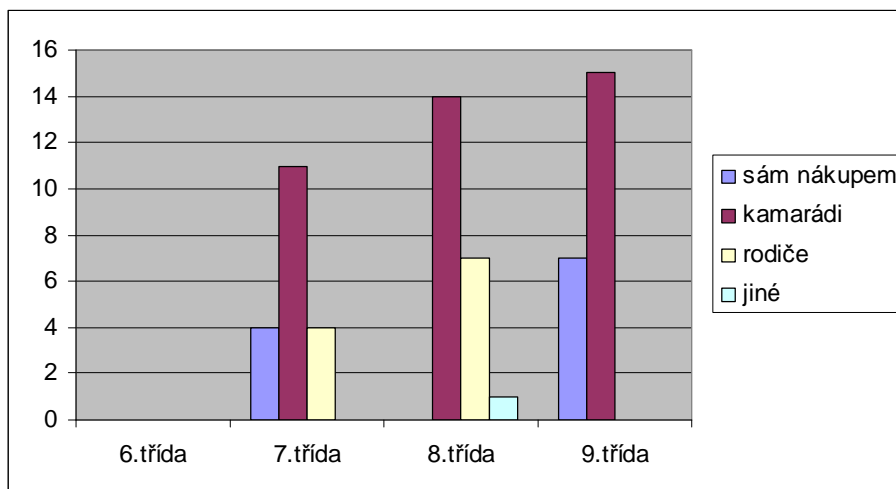
Od 7. třídy začínají mít žáci větší problémy s alkoholem. Alarmující je velký počet žáků 9. třídy.

Otázka č. 6: **Kde konzumuješ alkohol?**

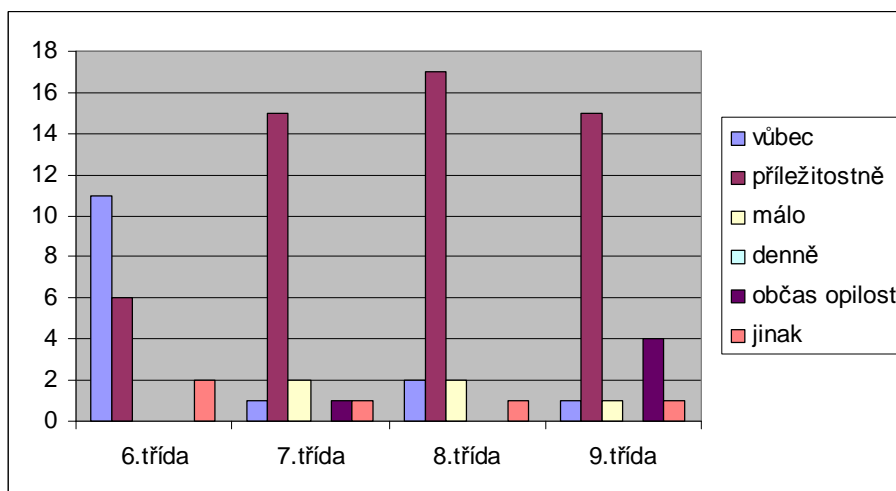
Graf 6. Kde konzumuješ alkohol?

Žáci konzumují alkohol nejčastěji venku s kamarády.

Otázka č. 7: **Jak si obstaráváš alkohol?**

Graf 7. Jak si obstaráváš alkohol?

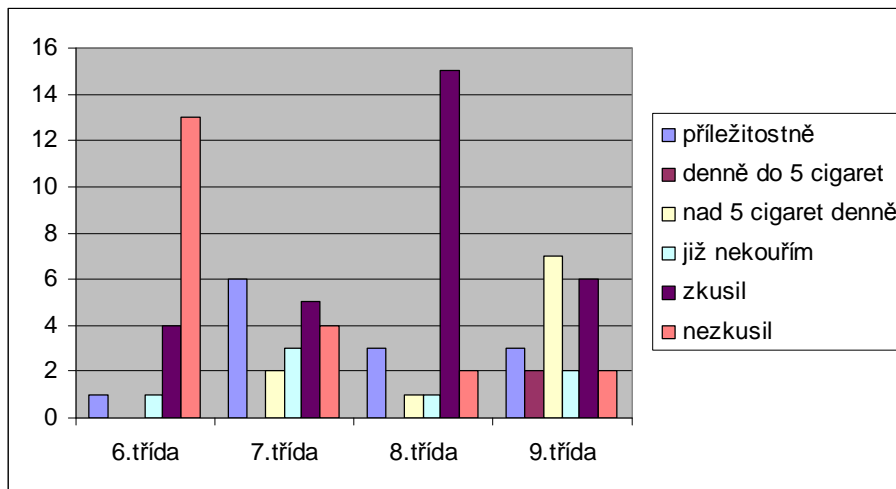
Převážná většina žáků alkohol získává od starších kamarádů. Je zarážející, že si mohou žáci alkohol sami kupovat.

Otázka č. 8: **Jak často alkohol piješ?**

Graf 8. Jak často alkohol piješ?

Zvyšuje se opakovaná konzumace alkoholu, zatím jen příležitostná. Je potěšitelné, že někdo nekonsumuje alkohol denně.

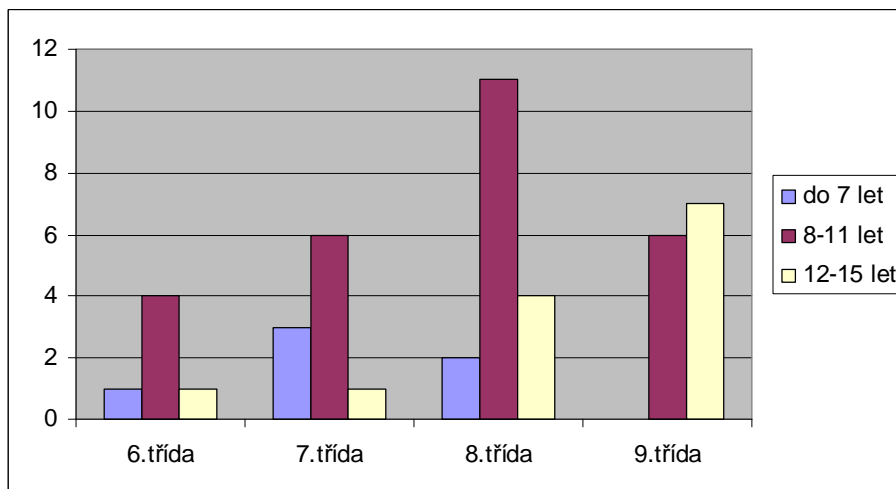
Otázka č. 9: **Kouříš tabákové výrobky?**

Graf 9. Kouříš tabákové výrobky?

Už v 7. třídě se objevuje závislost na kouření. U žáků 9. třídy se objevuje závislost na nikotinu.

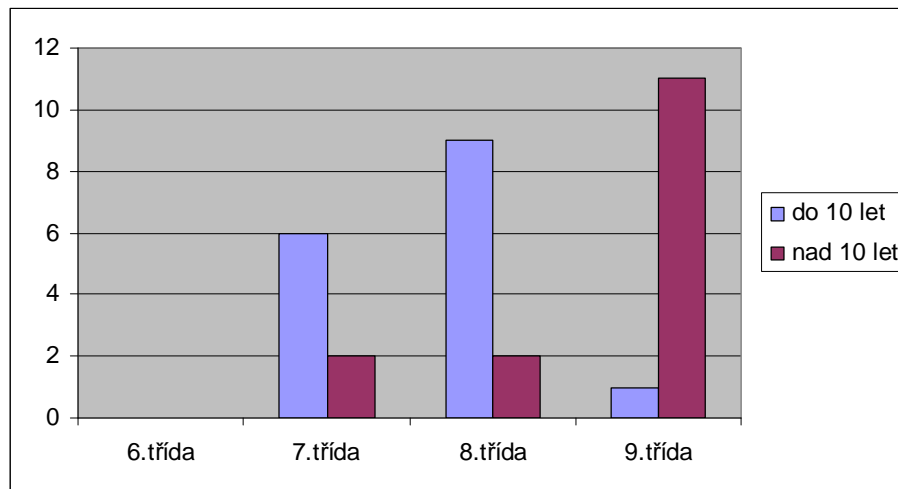
Otázka č. 10: **V kolika letech jsi zkusil tabákový výrobek?**

Graf 10. V kolika letech jsi zkusil tabákový výrobek?

Hranice prvních pokusů s kouřením se snižuje.

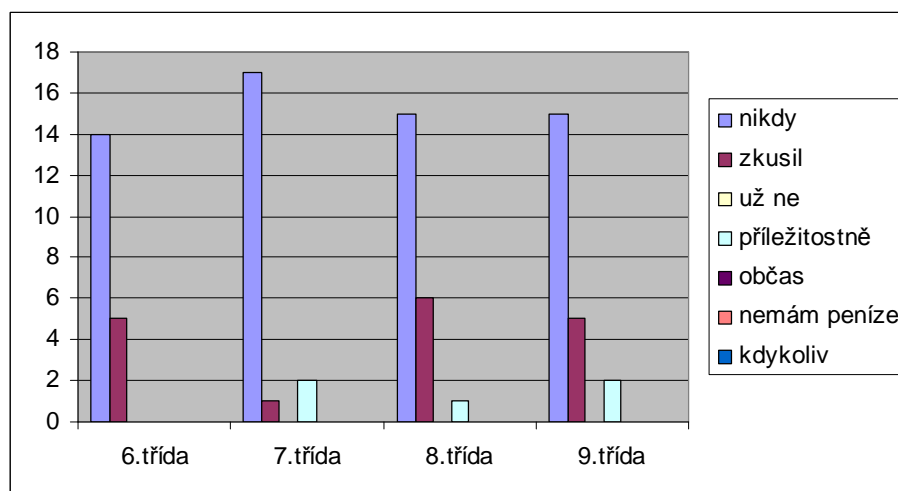
Otázka č. 11: V kolika letech jsi začal pravidelně užívat tabákový výrobek (kouřit)?

Graf 11. V kolika letech jsi začal pravidelně užívat tabákový výrobek (kouřit)?

Více jak polovina žáků 7. - 9. třídy pravidelně kouří. S užíváním tabákových výrobků začali žáci už na 1. stupni.

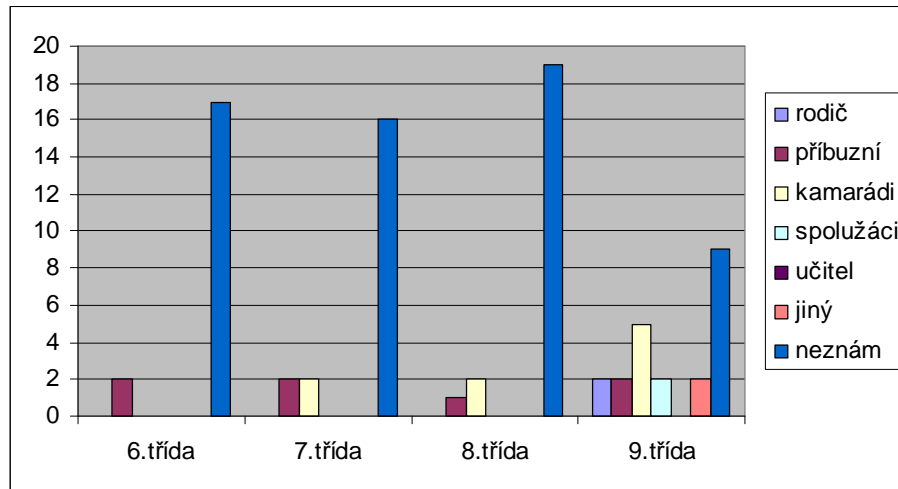
Otázka č. 12: Máš vlastní zkušenosti s hrou na výherních automatech?

Graf 12. Máš vlastní zkušenosti s hrou na výherních automatech?

Většina žáků hru na výherních automatech ani nezkusila, pokud ano, tak jen párkrát.

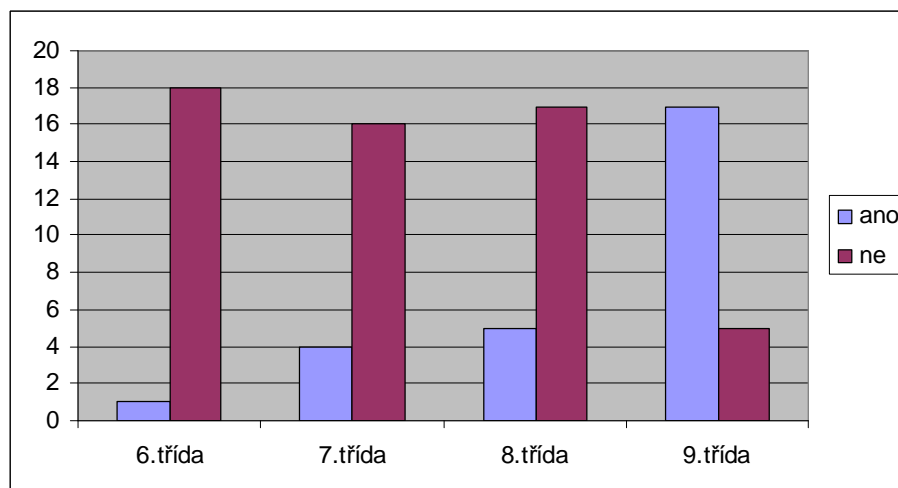
Otázka č. 13: **Znáš ve svém okolí někoho, kdo hraje pravidelně na výherních automatech?**

Graf 13. Znáš ve svém okolí někoho, kdo hraje pravidelně na výherních automatech?

Žáci se ve svém okolí setkávají s lidmi, kteří hrají na výherních automatech. Je jich ale málo.

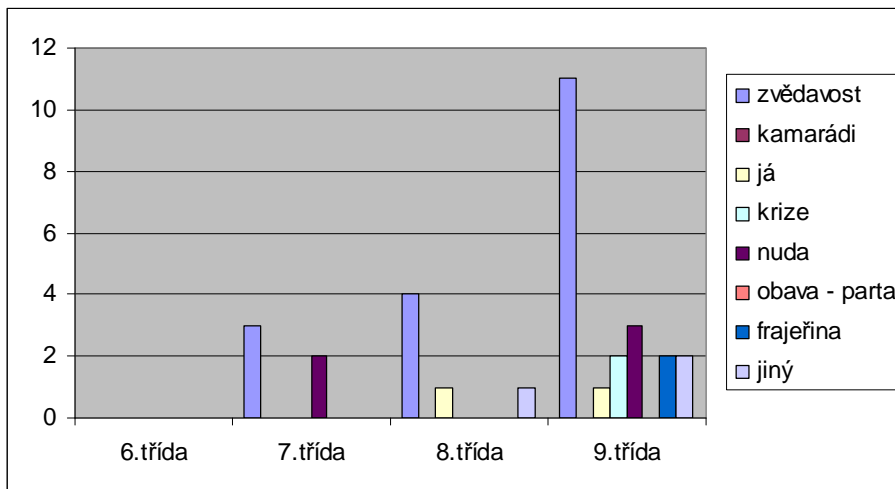
Otázka č. 14: **Zkusil jsi nějakou zakázanou drogu?**

Graf 14. Zkusil jsi nějakou zakázanou drogu?

S věkem přibývá žáků, kteří zkusí nějakou zakázanou drogu.

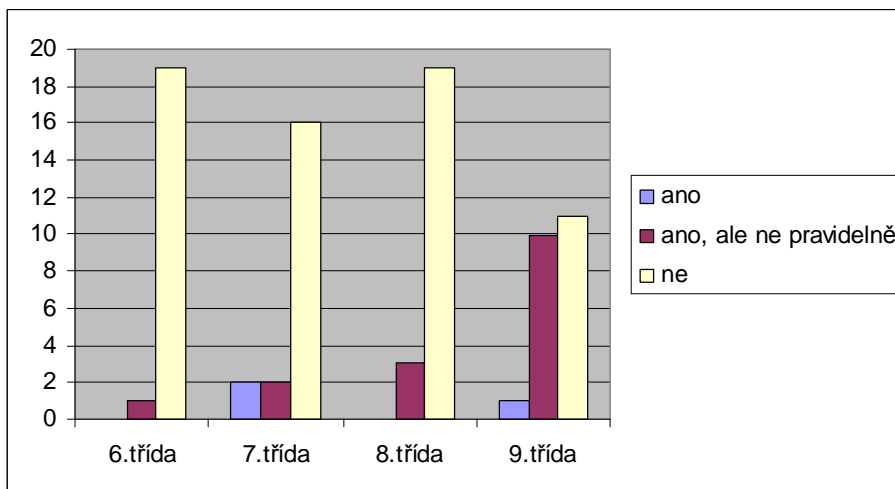
Otázka č. 15: **Pokud jsi zkusil nějakou zakázanou drogu, proč k tomu došlo?**

Graf 15. Pokud jsi zkusil nějakou zakázanou drogu, proč k tomu došlo?

Zakázanou drogu zkoušeli především nejstarší žáci. Nejčastějším důvodem byla zvědavost.

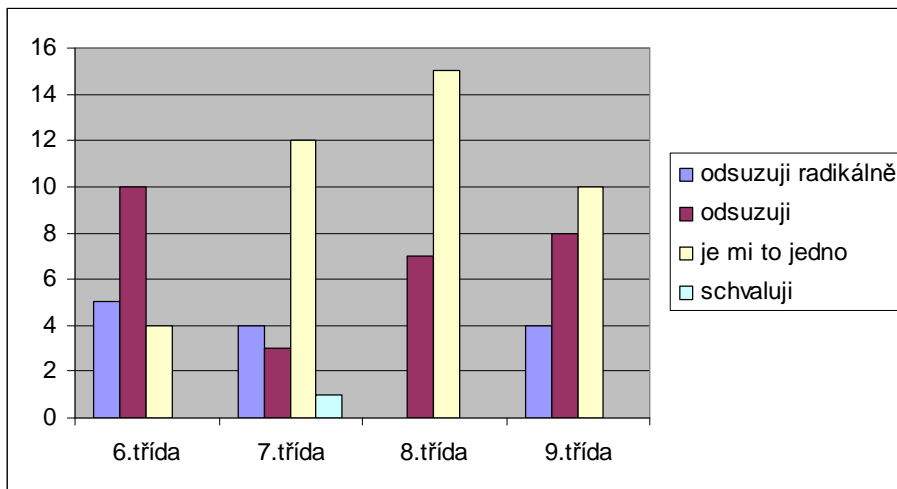
Otázka č. 16: **Užil jsi nějakou zakázanou drogu opakovaně?**

Graf 16. Užil jsi nějakou zakázanou drogu opakovaně?

Nejstarší žáci zkusili drogu opakovaně, ale ne pravidelně.

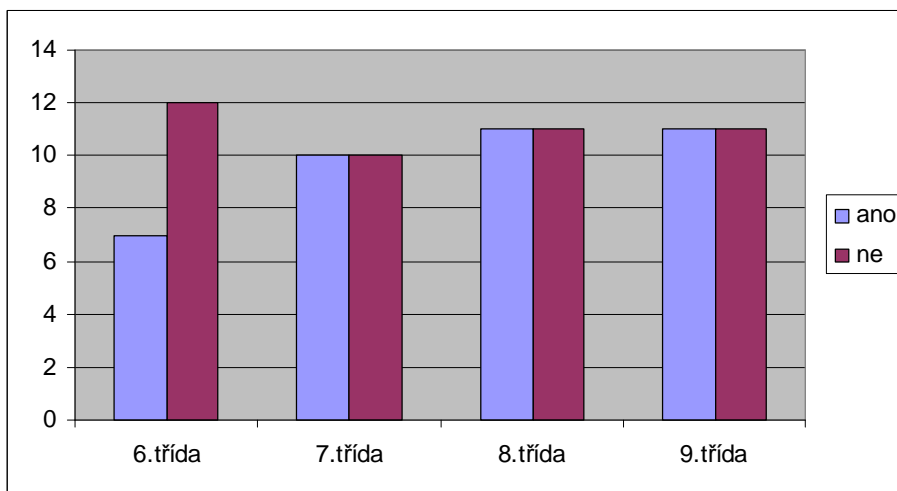
Otázka č. 17: **Užívání zakázaných drog jinými lidmi.**

Graf 17. Užívání zakázaných drog jinými lidmi.

Žáci se k zakázaným drogám staví odmítavě, užívání odsuzují.

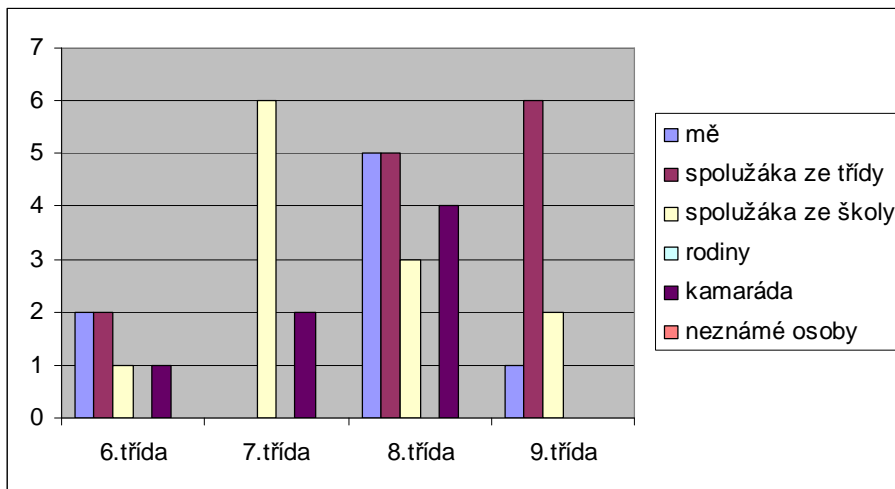
Otázka č. 18: **Máš zkušenosti s opakovaným ubližováním (šikanou)?**

Graf 18. Máš zkušenosti s opakovaným ubližováním (šikanou)?

Polovina žáků má zkušenost s šikanou.

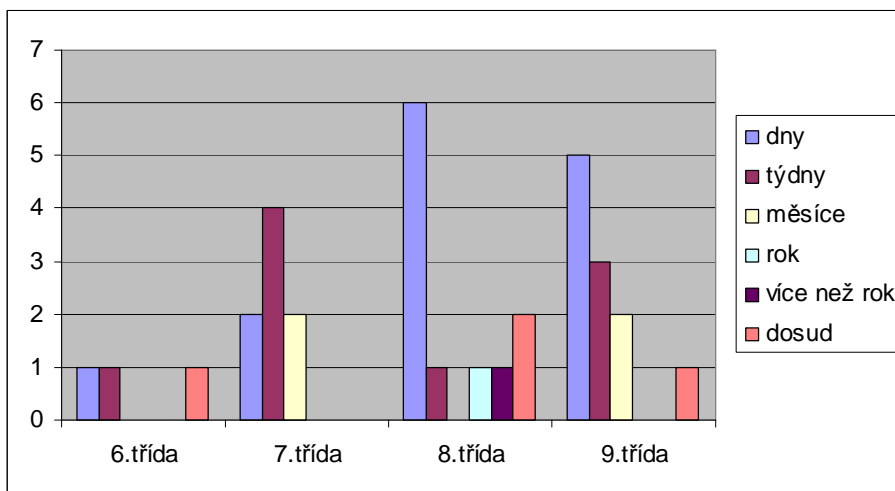
Otázka č. 19: **Pokud máš zkušenost s šikanou, koho se týkala?**

Graf 19. Pokud máš zkušenost s šikanou, koho se týkala?

Nejvíce se šikana objevila u žáků 8. třídy.

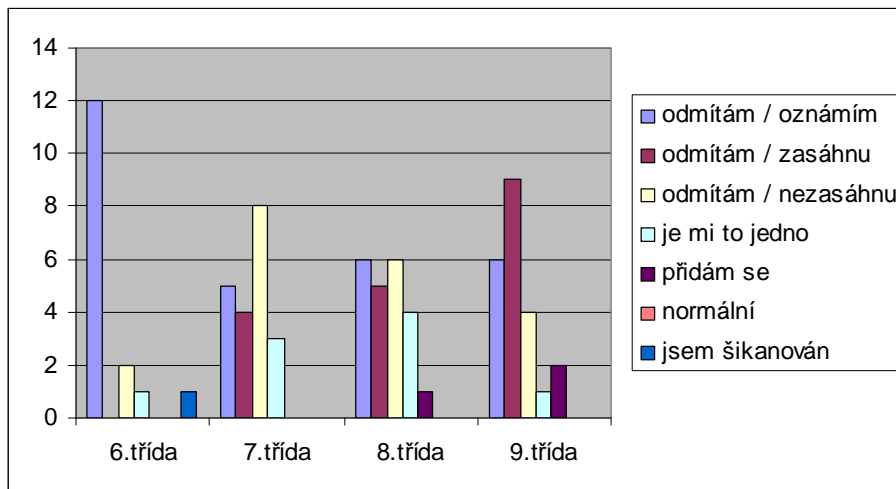
Otázka č. 20: **Jak dlouho šikana trvala?**

Graf 20. Jak dlouho šikana trvala?

Největší problém je se šikanou v 8. třídě, kde probíhá dlouhou dobu a dosud trvá.

Otázka č. 21: **Jaký je tvůj postoj k ubližování?**

Graf 21. Jaký je tvůj postoj k ubližování?

Žáci odmítají šikanu, podle svých možností jsou rozhodnuti zasáhnout. Jen malá část žáků je lhostejná k šikaně.

7.3 Potvrzení či vyvrácení hypotéz

H1: Žáci experimentují s pitím alkoholických nápojů více než s jinými návykovými látkami

Ano, hypotéza se potvrdila. Věk žáků, kteří začínají experimentovat s alkoholem, se stále snižuje. Všichni dotázaní žáci 6. – 9. třídy už se setkali s alkoholem, více jak polovina z nich už byla opilá.

H2: Děti a mládež konzumují alkohol poprvé nejčastěji v rodině

Ano, hypotéza se potvrdila. Převážná většina žáků poprvé ochutnala alkohol prostřednictvím svých rodičů nebo prarodičů.

H3: Děti experimentují s nelegálními drogami méně než s jinými návykovými látkami

Ne, tato hypotéza se mi nepotvrdila. Problém nelegálních drog se dotýká především žáků 8. a 9. třídy. Hlavním důvodem byla zvědavost.

7.4 Závěr – analýza situace na naší škole a návrh změn

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 83 žáků 2. stupně Základní školy v Lužicích, kde učím už 28 let.

I když naše škola patří mezi menší vesnické školy, výskytu sledovaných sociálně patologických jevů se nevyhnula. Dalo se předpokládat, že největší problém budou mít žáci s alkoholem, víno je běžně dostupné v mnoha rodinách. Laxní přístup rodičů k této problematice je však zarážející. Polovina dotázaných žáků kouřila opakovaně, asi 10 žáků je na nikotinu závislých. Zarážející je výskyt experimentování s marihuanou u nejstarších žáků. Jedinou potěšující zprávou jsou velmi malé zkušenosti s hrou na výherních automatech. I když v naší škole nebyly zatím řešeny závažné problémy se šikanou, šikana se mezi žáky vyskytuje. Žáci se k ní staví odmítavě, často jsou rozhodnuti ji oznámit. Přesto všechno se většina žáků cítí v pořádku, bez větších problémů.

Z těchto zjištěných údajů budu vycházet při tvorbě nového Minimálního preventivního programu. Preventivní péče v minulém programu byla zaměřena na prevenci zneužívání nelegálních drog. Je třeba zintenzivnit prevenci tabakismu a alkoholismu a to již od 1. třídy. Zařazovat ji vhodně do vyučovacích hodin, především do předmětu Člověk a zdraví. Je nutné navázat kontakty se subjekty, které nabízejí preventivní programy proti kouření, alkoholu a nelegálním drogám. Především s policií, P-centrem, K-centrem, Poradenským centrem pro drogové závislosti, Sdružením podané ruce, ale také s kurátorkou pro děti a mládež. Bude třeba zkvalitnit třídnické hodiny, zaměřit se v nich nejen na zlepšování klimatu třídy, ale i na prevenci sociálně patologických jevů. Za velmi důležitou považuji spolupráci s rodiči. Zapojit je více do činnosti školy. Přípravovat pro ně besedy, netradiční schůzky zaměřené na potřebnou prevenci, společné akce pro děti a rodiče, dny otevřených dveří. Do projektů proti kouření, alkoholu, nelegálním drogám, ale také proti šikaně zapojit děti, rodiče, pedagogy i nepedagogické pracovníky školy. Dalším úkolem bude obohatit naši školní knihovnu o literaturu týkající se prevence sociálně patologických jevů. Ráda bych do provádění preventivních programů zapojila ve větší míře i starší žáky. Jejich slovo je někdy přijímáno ochotněji než slovo nás dospělých. Nutnost zkvalitnit preventivní aktivity však bude vyžadovat ode mne i od mých kolegů větší odbornou připravenost.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala problematikou primární prevence sociálně patologických jevů na základní škole.

Spolu s otevíráním se světu dochází k zvýšenému výskytu sociálně patologických jevů, k potencionálnímu růstu počtu osob závislých.

Období školního vzdělávání má velmi významnou funkci v oblasti formování osobnosti mladých lidí. Vše, co se v tomto období nepodaří, se jen velmi obtížně napравuje v období dospělosti. Toto je také důvod, proč oblasti prevence sociálně patologických jevů u školní populace musí být věnována mimořádná pozornost, a to nejen ze strany ministerstva, ale i všech složek podílejících se na řízení školství.

Po prostudování potřebných materiálů uvedla teoretickou část své práce charakteristikou nejčastěji se vyskytujících sociálně patologických jevů na základní škole. V další části jsem zdůvodnila potřebnost primární prevence ve škole. Dále jsem se zaměřila na zařazení primární prevence do školního vzdělávacího programu a na vysvětlení systému její organizace. Neopomněla jsem uvést zásady efektivní primární prevence a její cíle. Teoretickou část jsem zakončila kapitolou, ve které shrnuji úlohu základní školy a představuji náměty několika hodin věnovaných výchově proti závislostem. Mnohokrát jsem je použila v hodinách rodinné výchovy.

V praktické části jsem zjišťovala situaci ve výskytu některých sociálně patologických jevů na vesnické základní škole, kde již 28 let učím. Na základě získaných informací jsem navrhla změny v minimálním preventivním programu. Zintenzivnit prevenci proti tabakismu a alkoholismu, navázat kontakty se subjekty, nabízející preventivní programy proti nelegálním a legálním drogám, proti šikaně. Zkvalitnit třídnické hodiny, rozšířit nabídku knih ve školní knihovně. Především však zlepšit spolupráci s rodiči a více je zapojit do činností školy.

Bakalářská práce pro mne znamená zdroj nových poznatků a informací. Určitě je využiji ve své funkci školního metodika prevence sociálně patologických jevů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BÁRTOVÁ, J. *Prevence není nikdy dost*. Praha: Sportpropag, 1996. 24 s.
- [2] KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování. Cesta k zastavení epidemie šikanování*. Praha: Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-7178-513-X.
- [3] MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*, 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, 445 s. ISBN 80-2460105606.
- [4] MATOUŠEK, O. *Práce s rizikovou mládeží: projekt Lata a další alternativy vězení mládeže*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996, 87 s. ISBN 80-7178-089-8.
- [5] *Metodický pokyn ministerstva školství mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Č. j.: 20006/2007-51.
- [6] MŮHLPACHR, P. *Sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 104 s. ISBN 80-210-2511-5.
- [7] *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*. Praha: MŠMT, 2001.
- [8] NEŠPOR, R., CSEMY, L. *Alkohol, drogy a vaše děti*. 3. vyd. Praha: Sportpropag, 1995. 160 s.
- [9] NEŠPOR, K., PROVAZNÍKOVÁ, H. *Slovník prevence problémů působených návykovými látkami*. 1. vyd. Praha: Státní zdravotní ústav, 1996. 48 s. ISBN 80-7071-034-9.
- [10] NEŠPOR, K. *Zásady efektivní primární prevence*. Praha: Sportpropag, 1999. 39 s.
- [11] NOVÁKOVÁ, D. *Metodika protidrogové prevence pro pedagogy*. 2. vyd. Praha: Národní centrum podpory zdraví, 1995. 14 s. ISBN 80-7071-012-8.
- [12] *Pedagogové proti drogám. Program preventivních aktivit uplatňovaných ve školách a školských zařízeních*. Praha: Odbor pro mládež MŠPP ČR, 1999.
- [13] POKORNÝ, V. *Prevence sociálně patologických jevů: manuál praxe*, 1. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2001. 115 s. ISBN 80-86568-00-8.
- [14] PORADENSKÉ CENTRUM PPP. *Metodika prevence sociálně patologických jevů*. Brno: 2002. 40 s.

- [15] PRESL, J. *Drogová závislost. Může být ohroženo i Vaše dítě?*. Praha: Maxdorf, 1994. 87 s. ISBN 80-85800-18-7.
- [16] *Rámcový vzdělávací program pro základní školy*. Praha, 2004.
- [17] VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2002. 444 s. ISBN 80-7178-678-0.
- [18] VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika; integrace školní a sociální*, 2.vyd. Brno: Paido, 2004. 463 s. ISBN 80-7315-071-9.
- [19] TYŠER, J. *Školní metodik prevence*. 1. vyd. Most: Nakladatelství Hněvín, 2006. 103 s. ISBN 80-86654-17-6.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

WHO World Health Organization (Světová zdravotnická organizace)

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1. Jak se v současné době cítíš?	45
Graf 2. Jak se cítíš ve škole?	45
Graf 3. Kdy jsi ochutnal poprvé alkohol?	46
Graf 4. S kým jsi poprvé pil alkohol?	46
Graf 5. Byl jsi už někdy opilý?	47
Graf 6. Kde konzumuješ alkohol?	47
Graf 7. Jak si obstaráváš alkohol?	48
Graf 8. Jak často alkohol piješ?	48
Graf 9. Kouříš tabákové výrobky?	49
Graf 10. V kolika letech jsi zkusil tabákový výrobek?	49
Graf 11. V kolika letech jsi začal pravidelně užívat tabákový výrobek (kouřit)?	50
Graf 12. Máš vlastní zkušenosti s hrou na výherních automatech?	50
Graf 13. Znáš ve svém okolí někoho, kdo hraje pravidelně na výherních automatech?	51
Graf 14. Zkusil jsi nějakou zakázanou drogu?	51
Graf 15. Pokud jsi zkusil nějakou zakázanou drogu, proč k tomu došlo?	52
Graf 16. Užil jsi nějakou zakázanou drogu opakovaně?	52
Graf 17. Užívání zakázaných drog jinými lidmi.	53
Graf 18. Máš zkušenosti s opakovaným ubližováním (šikanou)?	53
Graf 19. Pokud máš zkušenost s šikanou, koho se týkala?	54
Graf 20. Jak dlouho šikana trvala?	54
Graf 21. Jaký je tvůj postoj k ubližování?	55

SEZNAM PŘÍLOH

P I Náměty hodin věnovaných výchově proti závislosti.

P II Dotazník.

PŘÍLOHA P I: NÁMĚTY HODIN VĚNOVANÝCH VÝCHOVĚ PROTI ZÁVISLOSTI.

Jednotlivé lekce lze považovat za náplň vyučovací hodiny (ideální jsou dvě). Může se stát, že některý blok zaujme více, pak mu věnujte delší čas. U jiného bude komunikace obtížná a tak od ní upust'te. Je zapotřebí pokusit se vždy k takovémuuto tématu vrátit.

Lekce 1

Cíl: Uvědomění různých emočních stavů, jejich příčin, schopnosti empatie, rozeznávání pocitů druhých, souvislosti s motivací našeho chování, ovlivňování emocí, závislosti duševních a somatických stavů, normalita střídání emocí.

Pomůcky: fotografie, obrázky (portréty i postavy) vyjadřující určité emoce i neutrální stavy, tabule, křída (flip chart a fix), každý žák blok nebo papíry a fix.

BLOK 1

Ukažte dětem obrázek usmívajícího se člověka a každý at' napíše, co asi dotyčný cítí. Děti pak zvednou své odpovědi, Vy je čt'ete. Bude to pravděpodobně stejné: radost, veselí, spokojenost, něco příjemného atd.

Totéž udělejte s obrázkem představujícím smutek a s neutrálním obrázkem. Zde společně s dětmi přijdete na to, jak je v tomto případě obtížné určit emoci, kterou dotyčný prožívá.

Budete si povídat o tom, jak silné emoce jsou patrné na fyzickém vzezření (červenání, blednutí, pocení, kokaíní, třes atd.), jak se snažíme některé projevy emocí zastírat a jiné naopak předstírat. Můžete některé žáky nechat mimicky nebo pantomimicky představovat nějaký emoční stav a ostatní budou určovat, co představují. Budete jistě konstatovat, že někdo má schopnost rozeznat, co druhý cítí více, někdo méně rozvinutou. Zmíníte se o tom, jak tato schopnost může napomáhat porozumět ostatním. Není ale žádoucí, aby děti chápaly tuto činnost jako soutěž, kdo se lépe umí vcítit do duševního stavu druhého, nebo že ten, kdo to umí, je lepší nebo chytřejší.

BLOK 2

Ukážete dětem opět obrázek usmívajícího se spokojeného člověka a položíte otázku, co je asi konkrétní příčinou jeho emočního stavu. Necháte děti zapsat odpovědi jednou větou a pak ukázat navzájem v celé skupině. Zde budou odpovědi velmi různé a můžete se s dětmi zamýšlet nad tím, proč to které udalo svůj důvod k radosti (přání, které by se mělo splnit, opakování vlastního příjemného zážitku, zastření obavy z něčeho nadcházejícího).

Totéž provedete s obrázkem vyjadřujícím smutek nebo něco nepříjemného.

Můžete nejčastější důvody k veselí či smutku napsat do dvou sloupců na tabuli. Zaveďte rozhovor na problém: které důvody k radosti a smutku jsou zapříčiněny během životních událostí, náhod námi neovlivnitelných (úmrtí, špatné počasí, výhra v loterii, naše výška a barva očí atd.), a které naopak závisejí na našem vlastním přičinění (jednička ze zkoušení, nebo pětka, dobré umístění v soutěži, radost z toho, že jsem někomu pomohl atd.)

BLOK 3

Požádejte děti, aby každé na svůj papír napsalo :

- A. 1. Kdy bylo nejnešťastnější a proč.
- 2. Kdy bylo nejšťastnější a proč.
- B. 1. Kolikrát v posledních dvou až třech dnech bylo veselé.
- 2. Kolikrát v tomtéž období bylo smutné.

Rozborem a rozhovorem nad odpověďmi se snažte dopracovat k poznání, že chvíle velkého štěstí (ale i neštěstí) jsou vzácné, a že je nemůžeme pociťovat nepřetržitě, že máme spoustu radostí (i bolestí), že se naše radosti i starosti podobají, pociť bolesti a smutku s časem přestává být silný atd.

Úkol pro děti:

Písemný, formou úvahy nebo přípravy pro samostatnou hodinu.

Zamyslet se nad vzájemným vztahem duševního a tělesného. Zda může naše duševní pohoda ovlivnit naše fyzické zdraví a naopak, resp. co je na přísloví „veselá mysl – půl zdraví“.

Lekce 2

Cíl: Pochopení pojmu konflikt (intra- i interpersonální). Druhy konfliktů, jak vznikají a jak se dají řešit.

Pomůcky: fotografie (obrázky) lidí v konfliktu, např. dítě kárané rodiči, hádka manželů, konflikt vědců nad výzkumem, Buridanův osel, dívka před butikem s peněženkou v ruce a účtem apod., tabule, flip chart, bloky, papíry, fix.

BLOK 1

Ukažte dětem fotografie a nechte je napsat, co se na obrázcích děje. Napsané si vzájemně ukáží a budete konstatovat, že každý vyjádřil nějakým slovem konflikt.

Pak rozdělte obrázky vyjadřující vnitřní konflikt (osel mezi dvěma otýpkami, dívka před butikem) a obrázky konfliktů mezi lidmi. Zeptejte se dětí, čím se tyto konflikty liší. Většina na to jistě přijde, když ne, tak jim napovězte.

BLOK 2

Na známém oslu, který se nemůže rozhodnout mezi dvěma otýpkami sena, demonstруйте, že se jedná o konflikt dvou kladných motivů. Vyzvěte děti, aby jmenovaly i jiné případy (kladný x kladný – jít do kina nebo tančit, kladný x záporný – jít ven nebo se učit, záporný x záporný – uklízet nebo dělat úkoly). Možná se dostanete i k případu, kdy jeden cíl zahrnuje kladný i záporný motiv (chci vylézt na skálu, abych se předvedl, ale je to i nebezpečné, bojím se).

Diskutujte s dětmi na téma přitažlivosti nebezpečí, kdy se hrdinství a odvaha mění v hazard. Cílem je přivést děti k závěru, že by každý měl znát své možnosti, schopnosti a podle toho jednat, tzn. klást si přiměřené cíle v životě, jejichž naplnění mu přinese uspokojení (a ne nudu při malých ambicích, nebo zklamání a pocity méněcennosti při velkých nárocích).

BLOK 3

Ukažte opět obrázky představující konflikt mezi osobami. Děti ať krátce popíší, proč k ně-
kterému konfliktu došlo (toto může udělat třeba jen několik dětí, které se přihlásí, a jen k
jednomu obrázku, který si dítě samo vybere).

Budete konstatovat, že důvody konfliktů jsou velmi různorodé. Vyberte si jeden podle
vlastního uvážení a budete se snažit s dětmi najít různá řešení situace, aby se konfliktu či
hádce předešlo nebo aby se zmírnil.

Např. jeden chce jít do kina a druhý na večírek s přáteli v době, kdy spolu mají schůzku.

Možná řešení :

Dnes se oba podřídí přání jít na večírek a příště se půjde do kina.

Naopak.

Nebo se zvolí další kompromis a půjdou úplně jinam.

Každý půjde, kam chce, nebudou si to vyčítat, schůzku odloží a dohodnou se na tom, co na
ní budou dělat.

Možná některé z dětí vznesou dotaz, co se stane, když se nedohodnou ani na jednom z řeše-
ní. To může sloužit k potvrzení nutnosti ústupků či kompromisů, jinak je vztah nemožný,
má-li být hodnotný a rovnocenný.

Úkol pro děti:

Popsat vlastní konflikt s někým, který samy zažily v poslední době a snažit se najít různá
řešení, která mohla konflikt zmírnit, vyřešit nebo mu zabránit. Z prací dětí vyberete jednu
nebo dvě zajímavé, necháte je děti přečíst (ale jen když s tím budou souhlasit). Třída v dis-
kusi zhodnotí řešení, event. navrhne jiná, účinnější.

Lekce 3

Cíl: Očekávání od drogy a skutečný dopad, výčet důvodů, proč lidé berou drogy, nalezení
přiměřených řešení.

Pomůcky : tabule, křída nebo flip chart, fix.

BLOK 1

Hodinu začněte otázkou, co si žáci myslí o důvodech, které vedou některé lidi k tomu, že začnou brát drogy. Pravděpodobně se budou v odpovědích objevovat následující důvody nebo jejich modifikace. Odpovědi zapisujte na tabuli do tří sloupců, podle toho, zda patří spíše do oblasti psychické, fyzické nebo sociální.

Fyzické	Psychické	Sociální
zbavení se bolesti	snížení úzkosti	snazší řešení problémů
zvýšení výkonu	zvědavost	a konfliktů
odpočinek	dobrodružství	blízkost ostatních
sex	protest	úspěch u druhého pohlaví
	inspirace	překonání sociální nesmělosti
	zapomenutí	
	pocit svobody	

Kdyby děti vznesly námitku, že dělení je nepřesné, protože některé psychické důvody jsou i sociální atp., souhlaste, že se to skutečně prolíná. Když s tím samy děti nepřijdou, upozorněte je na tuto skutečnost, vysvětlete si, co je fyzické, psychické i sociální. Můžete zde konstatovat, že zdraví např. není jen pouhá nepřítomnost nemoci, ale úplná pohoda tělesná, duševní i sociální. Takto rozdělené důvody zároveň pomohou ukázat následky působení drogy ve všech třech složkách, které vedou k poškození zdraví. Ať je důvod psychický, fyzický či sociální, důsledky vždy postihují všechny tři složky. Př.: Někdo vezme drogu, aby si zvýšil výkon, následuje deprese po odeznění a bude –li to opakovat, postihne to jeho sociální sféru (vyhození ze školy, ztráta přátel).

BLOK 2

Když máte na tabuli vytvořen seznam důvodů, proberte jeden po druhém s vysvětlením, že droga problém nevyřeší - podle následujícího přehledu.

Zbavení se bolesti: bolest je signálem, že něco s naším tělem není v pořádku. Je potřeba odstranit příčinu. Útlum bolesti je krátkodobý a nic neřeší.

Zvýšení výkonu: krátkodobé, s následným větším vyčerpáním organismu. Výkon zlepšený drogou nelze ani přesně načasovat, a tak se může stát, že v době, kdy potřebujeme být nejvíce fit, jsme v útlumu.

Odpočinek: nadměrné nepřirozené utlumení, které se svých důsledcích vede k vyčerpanosti, a ne k obnovení sil.

Sex: očekávání zvýšeného výkonu, platí totéž, co o zlepšení jiného fyzického výkonu.

Zbavení se úzkosti: krátkodobé, pak následuje kocovina a prohloubení úzkosti.

Zvědavost: vede k prvnímu experimentování s drogami. Zvědavost a zvědavost, jinak velmi potřebné, vedou k rozvoji jedince. Zvědavost zacílená na nevhodný objekt je nebezpečná. Kdyby byl někdo zvědavý na to, zda dotýkat se elektrického vedení je skutečně nebezpečné, už by se o získaný poznatek také nemohl s nikým podělit.

Dobrodružství: souvisí s výše uvedeným. Touhu riskovat a zažít něco neobvyklého je možné naplnit jiným způsobem.

Protest: obvyklý postoj mladé generace ke konvencím okolní společnosti. Protože tato forma protestu nikam nevede, dochází k pocitům deprese, pocitům méněcennosti, vlastní neschopnosti udělat něco pozitivního.

Inspirace: i zde je souvislost se zvědavostí, touhou vytvořit něco výjimečného. Ale tímto způsobem dochází k oslabování talentu.

Zapomenutí: platí totéž, co o zbavení se úzkosti, strachu. Je krátkodobé, neřeší problém, který nás trápí, naopak prohlubuje nepříjemné psychické stavy po odeznění účinku drogy.

Svoboda: velmi složitý a sporný filosofický problém, co to vlastně je a jaké jsou její hranice. Užívání drogy ve svých důsledcích svobodu potlačuje vznikem závislosti na droze. Závislý člověk není svobodný!

Snazší řešení problémů a konfliktů: užití drogy vede ke zhoršení těchto problémů.

Blížkost ostatních, úspěch u opačného pohlaví, překonání sociální nesmělosti a další sociální důvody: dochází opět k opaku – k hádkám, rvačkám, ztrátě dobrých přátel, zostuzení vlastní osoby a z toho následné trapné pocity, osamocenost.

Z toho všeho plyne, že droga neřeší ani jeden problém, neplní ani jedno očekávání. Zjištění, že řešení bylo krátkodobé, že se pocity, vztahy, problémy zhoršily, vede obvykle k dalším a dalším pokusům řešit problém alespoň pomocí drogy a dochází ke vzniku závislosti fyzické, psychické, ale i sociální. Člověk, který bere drogy, se ocitá bez přátel, bývá opuštěn rodinou, přijde o práci, bydlení atd. a je odkázán pouze na sociální prostředí drogové scény.

BLOK 3

V další části děti vyzvěte, aby navrhovaly jiná, lepší řešení situací, které vedou k tomu, že lidé začnou brát drogy. V souhrnu dojdete k následující nabídce lepších, k cíli vedoucích řešení. Uvádíme je bez přiřazení ke konkrétnímu očekávání, protože řada z nich je vhodná pro více bodů.

Důvody zahrnující potřebu zvýšení fyzické výkonnosti: zdravější způsob života, péče o fyzickou kondici sportem, rozumná výživa, přiměřený odpočinek (pasivní i aktivní), relaxace, v případě nemoci včasné a přiměřené léčení.

Důvody zahrnující psychické a sociální potřeby: mít dobré přátele, o které se člověk může opřít, pěstování zálib, koníčků, rozvíjet svou tvořivost, dávat si přiměřené životní cíle, umět se zdravě prosazovat. Dovednosti v mezilidských vztazích se mohou tréninkem rozvíjet, naučit se dá i to, jak má člověk odmítnout to, co nechce.

Lekce 4

Cíl: Konkrétní informace o účincích drog a jejich vlivu na psychiku a tělesné zdraví.

Nácvik odmítnutí nabízené drogy (ale i cigarety nebo alkoholu).

Zvláštní pomůcky nejsou potřeba.

BLOK 1

Počáteční „rozehřátí“ pro práci s dětmi v tomto bloku je možné opět dotazem na jejich názor a znalosti o tom, co droga způsobuje. Pravděpodobně budou dávat jen kusé odpovědi, nejasné v souvislostech, jako např. škodí to zdraví, hloupne se po tom, člověk se po nich klepe apod. Proto je třeba přednést krátký, stručný přehled následujících faktů. Je to jediná část celého programu práce s dětmi, která má charakter výkladu, učení či krátké přednášky.

Organická rozpouštědla: zneužívaná čicháním. Při delším zneužívání dochází k poškození mozkových buněk, jater, krvetvorby. Rozpouštědla mohou způsobit smrtelnou otravu i při jednorázovém vyzkoušení, nebo může dojít k udušení při aplikaci drogy v igelitovém sáčku přes obličej. Při akutní intoxikaci dochází k poruchám vnímání.

Konopí: účinné látky zůstávají v organismu velmi dlouho (48 - 138 dní). Droga se v těle hromadí při dlouhodobém užívání. Vede to ke zhoršování paměti, postřehu, snižuje se odolnost proti infekcím, dochází k poruchám plodnosti. Dochází k citové otupělosti, závislosti, je riziko přechodu k silnější droze. V akutní intoxikaci jsou možné úzkostné a panické reakce.

Tlumivé látky a látky s budivým účinkem: následky jsou obdobné, třes, nechutenství, poruchy výživy, poruchy duševního zdraví, pocity pronásledování, bolesti hlavy, úzkost, po odeznění účinků útlum, povahové změny.

Opiáty: rychlý rozvoj závislosti, nebezpečí předávkování, povahové změny, tělesné i duševní chátrání. Odvykací příznaky (abstinenční) při vysazení drogy jsou velmi nepříjemné, po jejich překonání a eventuálním návratu k droze existuje riziko smrtelné otravy při předávkování (Člověk si vezme dávku, na kterou byl předtím zvyklý. Tolerance k droze při pravidelném užívání stoupá, a proto i závislý musí dávky neustále zvyšovat.).

Kokain: velmi nebezpečný pro nejrychlejší rozvoj závislosti, riziko předávkování. Duševní poruchy, problémy s pamětí, objevují se záchvaty křečí, deprese, sklony k sebevraždě, pocity pronásledování, bolesti v krku, kašel, zácpa.

Toto je velmi stručný přehled, existují ještě halucinogeny, LSD a další, patří sem ale i tabák a alkohol. Je třeba zmínit ještě další nebezpečí při injekční aplikaci drog, kdy při nedodržování hygieny dochází k infekcím v místech vpichů, abscesům, zničeným žilám, ale i k přenosu závažných onemocnění – infekční žloutenky a AIDS.

Je možné zde vzpomenout i ekonomické hledisko, kdy závislý platí za denní dávku drogy velmi vysoké ceny, na které si nemůže vydělat.

Nedoporučujeme uvádět konkrétní názvy jednotlivých drog, ani konkrétní způsob aplikace v jednotlivých skupinách. Pouze při spontánním zájmu žáků, ale velmi stručně se zdůrazněním, že názvy nejsou tak důležité pro to, co si právě vysvětľujete. Je třeba vyhnout se situaci, která by mohla být nějakým způsobem příliš návodná pro případné experimentování.

BLOK 2

V tomto bloku si děti mají nacvičit různé situace, kdy jim někdo nabízí drogu. Musí se naučit, jak říci ne. Práce s dětmi v tomto případě bude poněkud složitější než v přecházejících hodinách, kdy se jednalo o diskusi v kolektivu. Každé dítě by mělo vyzkoušet „na vlastní kůži“ různé způsoby odřeknutí formou jakéhosi psychodramatu.

Začneme opět dotazem, co si děti myslí, že je vhodný argument. Budeme je zapisovat na tabuli.

Příklady možných odpovědí: Je to nebezpečné, mám z toho strach, nechci si s tím začínat, naši mi to zakázali, někdo by to na mně poznal, nechci si ničit zdraví.

Když získáme seznam argumentů, přistoupíme ke hře. Roli toho, kdo drogu nabízí, hrajte zpočátku sami. Máte-li ve třídě inteligentní, schopné dítě, může potom tuto roli převzít. Důležité je, že ten, kdo nabízí, předkládané argumenty neustále vyvrací tak, aby dítě, které odmítá, muselo hledat další pádnější argumenty. Ideální případ nastane, když dítě suverénně řekne, drogy neberu, otočí se a odejde, aniž by poslouchalo další nabídky. Než si děti zvyknou improvizovat při hře, lze si předem domluvit jakýsi scénář. Např. (A nabízí, B odmítá):

A: Hele, pojd' se mnou, mám něco k čichání.

B: Já nemůžu.

A: Pojd', je to prima zábava.

B: Ne, nechci, je to nebezpečné.

A: Ale neblbni, nikdo nás neuvidí.

B: Tak to nemyslím, je to nebezpečné.

A: Prosím tě, já už čichám rok.

B: No, taky se podívej, jak vypadáš.

A: Ty srabe, ty jseš ale mazánek, ty bábovko.

B: Bábovko, jo, já bych zrovna tebe chtěl vidět, jak bys uběhl stovku za 13 vteřin. Dej mi pokoj, já mám lepší zábavu.

A musí vždy nabízet, lákat, podbízet se, urážet, shazovat B. Ten se musí snažit odolávat všemi způsoby. Kdo je lepší fyzicky, bude mít jiné argumenty, než kdo je spíše studijní typ. Cílem této hry je, aby si každé dítě individuálně uvědomilo své důvody, aby vědělo, co všechno mu droga může vzít.

PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK.

DOTAZNÍK

chlapec

dívka

Ročník, do kterého právě teď chodíš (zakroužkuj): 6. 7. 8. 9.

Prosím o vyplnění dotazníku. Dotazník je anonymní, uvedené údaje budou sloužit pouze k výzkumným účelům.

Uved' odpovědi na všechny otázky.

1) Jak se v současné době cítíš?

- A) velmi dobře (super, perfektně)
- B) dobře (bez výrazných problémů, fajn)
- C) špatně (nic moc)
- D) velmi špatně (na nic)
- E) jsem v akutní krizi (groggy)
- F) jsem již delší dobu v krizi (totálně grogy)

2) Jak se cítíš ve škole?

- A) velmi dobře, mám k ní vřelý vztah a chodím do školy rád/a
- B) dobře bez výrazných problémů s učiteli a spolužáky
- C) špatně kvůli běžným problémům se spolužáky
- D) špatně kvůli běžným problémům s některými učiteli
- E) velmi špatně kvůli stálým neshodám se spolužáky a mám k ní negativní vztah
- F) velmi špatně kvůli stálým neshodám s převážnou většinou učitelů

G) školní prostředí je pro mne trvale nesnesitelné a vyvolává ve mně trvalý odpor

H) ve škole nemám problémy ani se spolužáky a učiteli, přesto mne škola nebaví

3) Kdy jsi ochutnal poprvé alkohol?

A) do 7 let

B) 8 – 11 let

C) 12 – 15 let

D) nikdy

4) S kým jsi poprvé pil alkohol?

A) s rodiči

B) s prarodiči

C) se sourozenci

D) s kamarády

5) Byl jsi už někdy opilý?

A) ano

B) ne

6) Kde konzumuješ alkohol?

A) venku

B) doma

C) jinde

7) Jak si obstaráváš alkohol?

- A) sám nákupem
- B) od kamarádů
- C) od rodičů
- D) jiné

8) Jak často alkohol piješ?

- A) vůbec
- B) příležitostně
- C) v malém množství
- D) denně bez návaznosti na jídlo
- E) občas se opiji
- F) jinak

9) Kouříš tabákové výrobky?

- A) příležitostně
- B) denně do 5ti cigaret
- C) víc jak 5 cigaret denně
- D) kouřil jsem, ale již nekouřím
- E) zkusil jsem, ale nekouřím
- F) nikdy jsem to nezkusil

10) V kolika letech jsi zkusil tabákový výrobek?

- A) do 7 let
- B) 8 – 11 let

C) 12 – 15 let

11) V kolika letech jsi začal pravidelně užívat tabákový výrobek (kouřit)?

A) do 10 let

B) nad 10 let

12) Máš vlastní zkušenosti s hrou na výherních automatech?

A) ne, nikdy jsem to nezkusil

B) ano, ale jen jsem to zkusil

C) hrál jsem opakovaně, ale již nehraji

D) hraji příležitostně

E) občas si sám zajdu zahrát

F) chci hrát, ale nemám na to peníze

G) kdykoliv mám čas, jdu si zahrát

13) Znáš ze svého okolí někoho, kdo hraje pravidelně na výherních automatech?

A) někdo z rodičů

B) někdo z příbuzných

C) kamarád

D) spolužák

E) učitel

F) někdo jiný

G) neznám nikoho

14) Zkusil jsi nějakou zakázanou drogu?

- A) ano
- B) ne

15) Pokud jsi zkusil nějakou zakázanou drogu, proč k tomu došlo?

- A) ze zvědavosti
- B) na radu kamaráda(dky)
- C) z vlastního rozhodnutí (já)
- D) v životní krizi nebo nesnázích
- E) z nudy
- F) obava z party
- G) z frajeřiny
- H) jiný důvod

16) Užil jsi nějakou zakázanou drogu opakovaně?

- A) ano
- B) ano, ale ne pravidelně
- C) ne

17) Užívání zakázaných drog jinými lidmi:

- A) radikálně odsuzuji
- B) odsuzuji, ale nevystupuji proti tomu
- C) je mi to jedno, ať si každý dělá co chce
- D) schvaluji

18) Máš zkušenosti s opakovaným ubližováním (šikanou)?

- A) ano
- B) ne

19) Pokud máš zkušenost s šikanou, koho se týkala?

- A) mě
- B) spolužáka ze třídy
- C) spolužáka ze školy
- D) někoho z rodiny
- E) kamaráda
- F) neznámé osoby

20) Jak dlouho šikana trvala?

- A) několik dnů
- B) několik týdnů
- C) několik měsíců
- D) rok
- E) více než rok
- F) dosud trvá

21) Jaký je tvůj postoj k ubližování?

- A) radikálně odmítám a oznámím to nějaké autoritě (učitel, rodič, policista aj.)
- B) odmítám, neoznámím, zasáhnu osobně
- C) odmítám, ale nezasáhnu ani neoznámím
- D) je mi to jedno, je to jejich věc

E) občas se přidám, abych nebyl zbabělec, nebo vystaven sám nebezpečí

F) je to normální

G) neumím či nemůžu se bránit, jsem sám šikanovaný

Děkuji za tvou ochotu a čas.